

RAPPORT A03-582-Z

**Verkennd archeologisch
onderzoek Houtmansgracht
te Gouda**

Nieuwerkerk aan den IJssel,
april 2004

Opdrachtgever: Gemeente Gouda
Postbus 1086
2800 BB Gouda

Uitvoering: M. van Dasselaar, D. Habermehl, B. Nieland,
R. Nijdam
Rapportage: M. van Dasselaar
ISBN: 90-5970-123-2

INHOUDSOPGAVE

1. SAMENVATTING	1
2. INTRODUCTIE	2
2.1 Inleiding	2
2.2 Administratieve gegevens van de onderzoekslocatie	3
3. BUREAUONDERZOEK	4
3.1 Doel en kader van het onderzoek.....	4
3.2 Bouw van de stadsmuur langs de Houtmansgracht	4
3.3 Beschrijving en afbeeldingen van de stadsmuur	8
3.4 Projectie van kadastrale kaarten	11
4. INVENTARISEREND VELDONDERZOEK	11
4.1 Doel van het onderzoek.....	11
4.2 Onderzoeksopzet	11
4.3 Resultaten	13
5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	13
5.1 Conclusies	11
5.2 Aanbevelingen	11
6. GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR	15

BIJLAGEN

1. Ligging onderzoekslocatie binnen Gouda
2. Projectie van kadastrale kaarten (1832 op 2004)
- 2 a,b,c Details van de projectie van kadastrale kaarten
3. Detailtekening locatie met boorpunten
4. Boorstaten
5. Bronnen betreffende de stadsmuur
6. Vondsten- en monsterlijst
7. Programma van Eisen
8. Betrouwbaarheid van archeologisch booronderzoek

1. SAMENVATTING

Naar aanleiding van de voorgenomen vervanging van de huidige kademuur langs een deel van de Houtmansgracht te Gouda, zijn door ArcheoMedia BV, in opdracht van de gemeente Gouda, een Bureauonderzoek en een Inventariserend Veldonderzoek, te weten een waarderend booronderzoek, uitgevoerd.

Uit het onderzoek is gebleken dat:

- de Blekerssingel, waarlangs de straat 'Houtmansgracht' loopt, deel uitmaakte van de verdedigingswerken rondom de middeleeuwse stad Gouda. Langs de gracht, die dateert uit het midden van de 14^e eeuw, liep de stadsmuur, waarin binnen de onderzoekslocatie twee muurtorens opgenomen waren;
- met behulp van de kadastrale projectie slechts de globale ligging van de muur en muurtorens te bepalen is, omdat geen gedetailleerde (kadastrale) afbeelding van de muur bestaat. Van de twee muurtorens met behulp van de kadastrale projectie wel de globale ligging bepaald is, maar onbekend is hoe ver ze uitsteken richting de gracht. Mogelijk zouden ze bij het slaan van de damwand geraakt kunnen worden;
- het booronderzoek er op lijkt te wijzen dat in het grootste deel van het tracé de stadsmuur op een afstand van 2 tot 2,5 m uit de huidige kademuur ligt (hier stuitte de boor). Bij het uitgraven van het werktracé kunnen dus resten van de muur worden aangetroffen;
- bij de Tiendewegspoort de stadsmuur wellicht onder de huidige kademuur ligt. Het historisch onderzoek (kadastrale projectie) en het booronderzoek geven hier geen eenduidig beeld.

Op grond van de onderzoeksresultaten wordt het volgende geconcludeerd:

- eventuele resten van de stadsmuur en muurtorens die in het werktracé worden aangetroffen, dienen behouden te blijven en te worden gedocumenteerd. Hiertoe is archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden afdoende;
- bij het uitgraven van het werktracé worden vermoedelijk 17e tot 19e-eeuwse afvallagen aangetroffen;
- om te voorkomen dat de muurtorens door het slaan van de damwand worden beschadigd, dient vooraf de exacte positie te worden bepaald. Door het graven van een tweetal proefsleuven, voordat de damwand wordt geslagen, kan worden bepaald of de torens doorlopen onder de huidige kademuur en of daar bij het slaan van de damwand rekening mee dient te worden gehouden.

2. INTRODUCTIE

2.1 Inleiding

De aanleiding tot het onderzoek is de voorgenomen vervanging van de kademuur langs een deel van de Houtmansgracht. Over een lengte van ca. 200 meter zal de huidige kademuur vervangen worden door een nieuwe. Hiervoor zal aan de grachtkant een damwand worden geslagen, waarna een werktracé uitgegraven wordt aan de binnenkant van de kademuur. In totaal zal een strook tot 2,5 meter vanaf het water uitgegraven worden tot een diepte van maximaal 1.70 m - NAP. Het gracht- en grondwaterniveau ligt rond de 0.70 m - NAP. De kans bestaat dat bij de graafwerkzaamheden of het heien van de damwand wordt gestuit op resten van de voormalige stadsmuur.

Op basis het Verdrag van Valetta is besloten dat archeologisch onderzoek een integraal onderdeel vormt van bestemmingsplanvoorbereidingen en/of uit te voeren projecten waarbij ingrepen in de bodem plaatsvinden. Door archeologie tijdig in de planvorming te betrekken kunnen de archeologische waarden eventueel worden ingepast. Het uitgangspunt ten aanzien van de aanwezige archeologische waarden in de planvorming is, volgens rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid, behoud van de waarden *in situ* (in de bodem). Pas na de uitvoering van archeologisch vooronderzoek is het mogelijk een integrale afweging te maken, waarbij de nieuw verkregen archeologische gegevens betrokken dienen te worden.

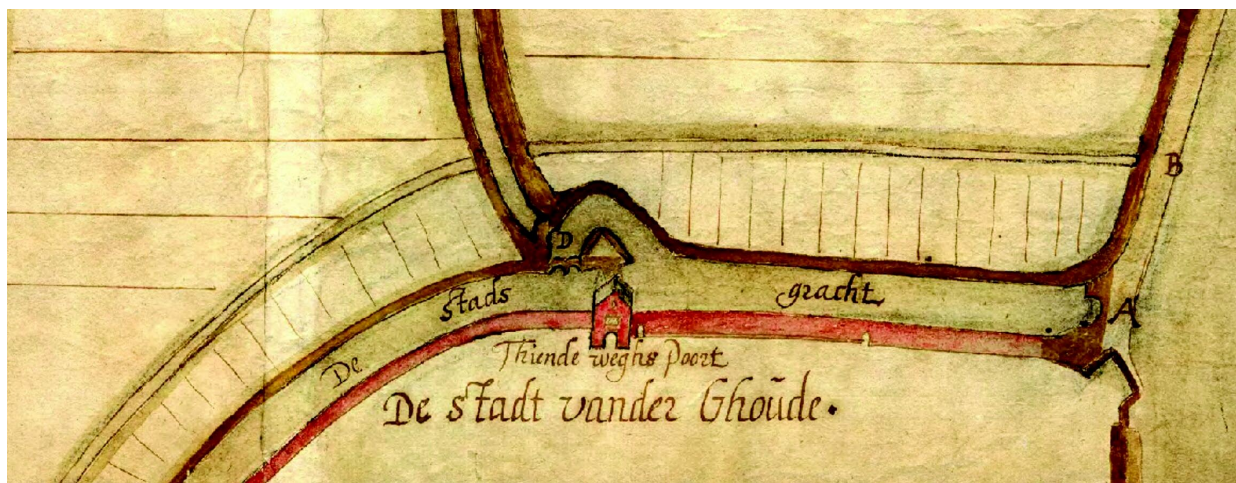
Sinds september 2002 heeft de gemeente Gouda een eigen opgravingsbevoegdheid en in 2003 is de Archeologische Basiskaart vastgesteld door de gemeenteraad. Inmiddels wordt door de gemeente Gouda het interimbeleid gehanteerd, waarbij archeologisch onderzoek een vast onderdeel vormt van de planvoorbereiding. In dit geval is gekozen voor een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek, bestaand uit een booronderzoek. Het Programma van Eisen voor het booronderzoek is opgesteld door de gemeentelijk archeoloog van de gemeente Gouda, dhr. drs. M. Groenendijk (zie bijlage 7). Na afloop van het onderzoek heeft hij de resultaten getoetst, beoordeeld en goedgekeurd.

Op 19 en 20 januari 2004 is het booronderzoek uitgevoerd. Voorafgaand daaraan vond een Bureauonderzoek plaats. Dit bestond uit historisch onderzoek naar het deel van de stadsmuur dat hier langs de gracht liep. Hierbij is met name gebruik gemaakt van de topografische iconografie, bestudering van de stadsmuur op oude afbeeldingen. Ook is een projectie gemaakt van een oude stadsplattegrond en de kadastrale kaart van 1832 op de huidige kadastrale kaart.

Het onderzoek voldoet aan de normen en richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) van het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK). In het rapport zijn diverse teksten uit de KNA overgenomen om de gevolgde methode en de genomen beslissingen te verduidelijken.

2.2 Administratieve gegevens van de onderzoekslocatie

Provincie: Zuid-Holland
Gemeente: Gouda
Plaats: Gouda
Locatiennaam: Houtmansgracht
RD-coördinaten: Noordoost: X: 108.735 Y: 447.502
Zuidoost: X: 108.846 Y: 447.320
Noordwest: X: 108.717 Y: 447.490
Zuidwest: X: 108.828 Y: 447.308
Bevoegd gezag: Gemeente Gouda
In deze: Gemeentelijk archeoloog Gouda
dhr. drs. M. Groenendijk
Antwerpseweg 5
2803 PB Gouda
Beheer en plaats van documentatie: Archeologisch Depot Gouda (ADG)
Achter de Kerk 11 a
2801 JX Gouda
ArcheoMedia-projectnummer: A03-582-Z
ROB-onderzoeksnummer: 5771
Complextypen Archis: Stadsmuur en torens
Datering Archis: 14^e-19^e eeuw
Authorisatie: M.W.A. de Koning (senior archeoloog)

De Tiendewegspoort en de stadsmuur aan de oostzijde van Gouda (kaart van Henrick Vos, 1618)
Rapport A03-582 Verkennend archeologisch onderzoek Gouda Houtmansgracht/ 09-03-05

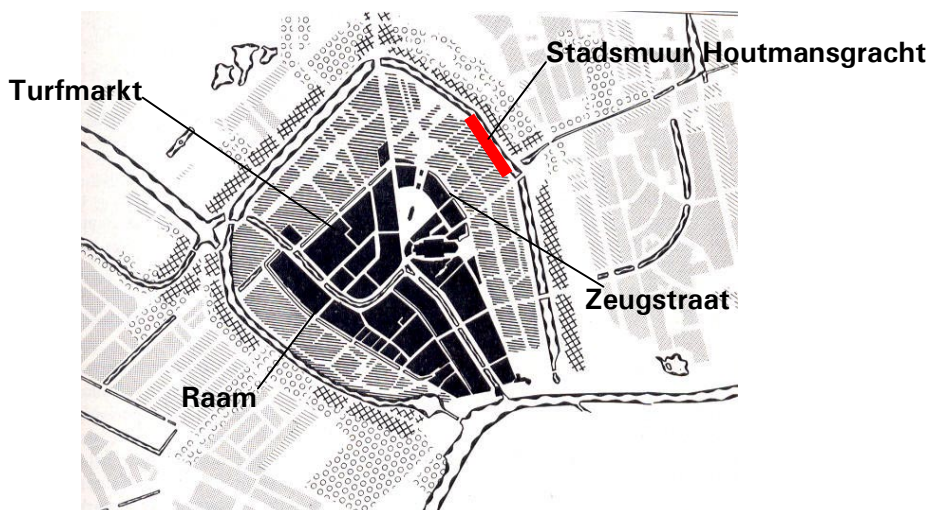
3. BUREAUONDERZOEK

3.1 Doel en kader van het onderzoek

Het doel van Bureauonderzoek is om vast te stellen of op basis van het beschikbare oude kaartmateriaal de nauwkeurige ligging van de stadsmuur kan worden vastgesteld. Het belangrijkste doel is om de stadsmuur, zoals die is afgebeeld, te projecteren op de huidige kaart. Vervolgens kan aan de hand van die projecties worden bepaald waar de restanten van de stadsmuur vermoedelijk liggen. Het plangebied betreft de kade langs de Houtmansgracht te Gouda, tussen de Tiendewegsbrug in het zuiden en de Lem Dulstraat in het noorden. Hier zal de huidige kademuur worden vervangen door een nieuwe. De ligging van het onderzoeksterrein is aangegeven in bijlage 1 en 2.

3.2 Bouw van de stadsmuur langs de Houtmansgracht

Met de bouw van de stadsmuur is begonnen kort na de aanleg van de buitengracht, in de jaren '50 van de veertiende eeuw. De Blekerssingel, waarlangs de straat genaamd de 'Houtmansgracht' loopt en de Kattensingel bestonden al in 1354¹. Vóór die tijd was het terrein dat 'binnen de poorte' van Gouda lag een stuk kleiner. In ieder geval was het gebied rondom de Markt afgescheiden van het platteland met de grachten langs de Turfmarkt en de Zeugstraat. Onbekend is nog in hoeverre hierlangs een wal of verdedigingswerken hebben gelegen. Ook langs de Rozendaal en Wilhelminastraat liep een watertje, dat echter een stuk smaller was dan de 'graft' (gracht) om de Zeugstraat².

Afbeelding 1, ■ Gouda voor de omwalling in 1350, naar Geselschap1972.

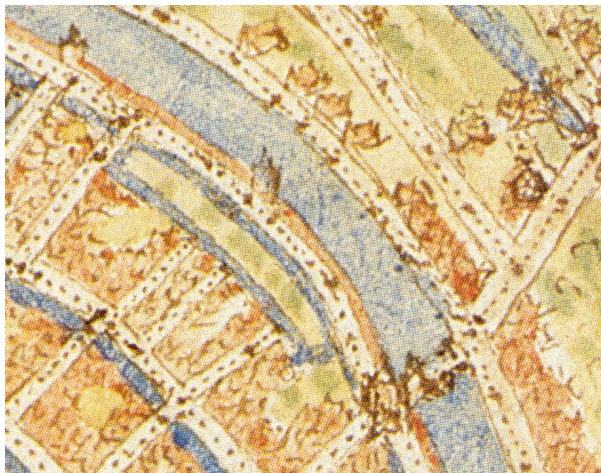
¹ Buischool, Ruimtelijke ontwikkeling, 1988, 65

² Goudriaan e.a., 2000, Wijte van de waterschappen, 26

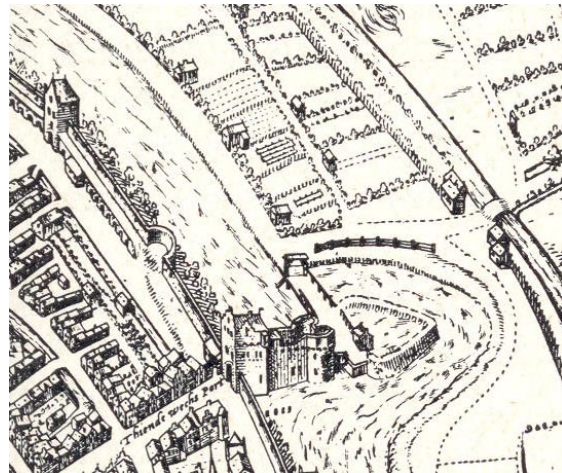
3.3 Beschrijving en afbeeldingen van de stadsmuur

Als belangrijk deel van de stadsverdediging waren de stadsmuur en het achter de muur gelegen terrein eigendom van de stad. In het begin van de 15^e eeuw verhuurde de stad de ruimte langs de stadsmuur en de vesten aan particulieren, voornamelijk als bedrijfsruimte. Met name lijnbanen werden langs de muur gevestigd. In het jaar 1414 huurde Everaerd Claasoen de vesten tussen de Tiendewegspoort en de Kleiwegspoort van de stad, voor een periode van twaalf jaar. Hij gebruikte het 'op te spinnen' en de vesten om touw op te slaan. Naast de Tiendewegspoort bouwde hij een huisje en vijftien voet uit de muur een loods (zie bijlage 5). Ook de in de muur opgenomen torens werden, al dan niet samen met een deel van de ruimte langs de muur, door de stad in huur uitgegeven. Zo werd in 1418 een 'stenen harkier' (toren) door de stad verhuurd aan Gerrit Matthijsoen. Hij mocht er een houten windmolen op bouwen, waarvan de wieken boven de stadsmuur uitstaken.

In het deel van de stadsmuur dat zich langs de Houtmansgracht bevond, waren twee muurtorens en mogelijk een waterpoortje opgenomen. Alleen van de noordelijke muurtoren is de naam bekend. In 1528 en 1597 werd deze toren Couden Horn genoemd³. Op alle 16^e tot 18^e-eeuwse stadsplattegronden staat deze toren afgebeeld (zie afbeelding 2 t/m 6).

Afbeelding 2. Van Deventer, minuut, 1562.

Afbeelding 3. Braun en Hogenberg, 1585

Het is een muurtoren met een rechte zijde aan de binnenzijde van de stadsmuur en een halfronde buitenzijde. Verder is op de afbeelding te zien dat de toren een schilddak heeft en dat de stadsmuur bij de toren een lichte knik maakt. Het deel van de stadsmuur tussen beide muurtorens staat afgebeeld als een dubbele muur met bogen, waar overheen gelopen kon worden, een zogenaamde 'weergang op spaarbogen' (zie afbeelding 4). Van de zuidelijke muurtoren is geen naam bekend. In tegenstelling tot de 'Couden Horn', staat hij alleen nog bij van Deventer afgebeeld als echte muurtoren. Vanaf 1585 wordt nog slechts de fundering van de muurtoren aangegeven.

³ Akkerman, 2003, De verdedigingswerken, 88

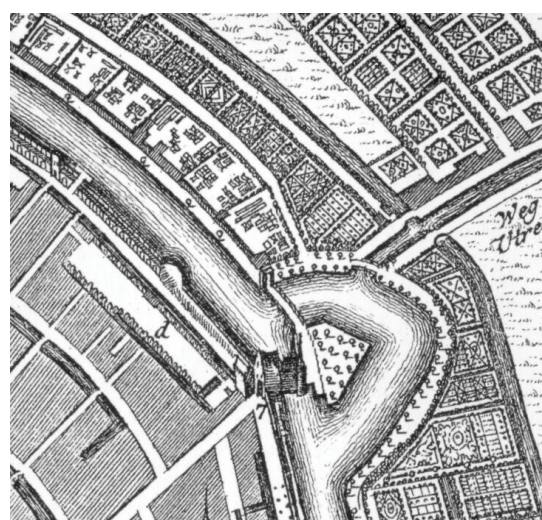
Afb. 4 Detail Braun en Hogenberg

Gezien het feit dat van Deventer met name gebouwen van de stadsverdediging, kerken en kastelen zo goed als mogelijk naar de werkelijkheid afbeeldt⁴, mag worden aangenomen dat de muurtoren in ca. 1562 nog als zodanig overeind stond. Wellicht werd de muurtoren afgebroken op het moment dat vóór de Tidendewegspoort het bolwerk werd aangelegd. Mogelijk werd van de muurtoren toen een 'rondeel' gemaakt, dat alleen ten tijde van oorlog in gebruik genomen werd. Hierop konden dan bijvoorbeeld extra kanonnen worden geplaatst ter verdediging van de nieuw aangelegde brug naar het bolwerk (zie afbeelding 3). Ook de stadsmuur tussen de poort en het rondeel onderging toen wellicht een verandering. Vanaf 1585 staat er achter dit deel van de stadsmuur een aarden wal afgebeeld, ter versteviging van de muur. De

kaart van Van Deventer is niet duidelijk genoeg om te zien of deze wal er ook voor 1562 al lag. De beide delen van de stadsmuur hebben op zijn plattegrond echter hetzelfde uiterlijk. De overige veranderingen van de verdedigingswerken aan deze zijde van de stad zullen in ieder geval tussen 1562 en 1585 hebben plaatsgevonden. Wellicht dat hierbij ook de aarden wal achter de stadsmuur naast de Tidendewegspoort is aangebracht.

Afbeelding 5. Blaeu, 1648

Afbeelding 6. Tirion, 1744

→ ligging van de zuidelijke muurtoren tegenover dit gebouwtje (zie bijlage 2)

⁴ Koeman, C, Visser, J.C., 1992, toelichting bij de reproductie van de stadsplattegronden van Van Deventer.

Het laatste onderdeel van de verdedigingswerken op dit deel van de Houtmansgracht is de Tiendewegspoort zelf. Vermoedelijk zal de poort tijdens of kort na de aanleg van de gracht zijn gebouwd, dus omstreeks 1350. De poort wordt echter pas in 1392 voor het eerst vermeld in een bron⁵.

In de loop der eeuwen zal het uiterlijk van de poort zijn aangepast. Hierboven zagen we al dat er in de 16^e eeuw een bolwerk voor de poort werd aangelegd. Mogelijk zijn ook de twee achthoekige torentjes vóór het vierkante poortgebouw een toevoeging van tussen 1350 en 1562.⁶ Een tweetal afbeeldingen toont de Tiendewegspoort juist vóór de sloop in 1854. Hierbij is er echter een opvallend verschil in het deel van de Houtmansgracht ten noorden van de poort. De litho van Vetter (afbeelding 7) uit 1843 is vermoedelijk de meest waarheidsgetrouwe. Deze prent komt het meeste overeen met de situatie zoals afgebeeld op de kadastrale kaart van 1832. Hier staan bijvoorbeeld ook het gebouw de 'Doelen' en de bebouwing ten noorden van de poort op de juiste manier afgebeeld. In het jaar 1854 werd de Tiendewegspoort afgebroken, nadat al eerder de muurtorens (in 1811) en de stadsmuur zelf (in 1817) waren afgebroken⁷.

Afbeelding 7. Lithografie H.H. Vetter (1843) → Mogelijk restant van de stadsmuur

⁵ Geselschap, 1972, 395

⁶ Ook de Rotterdamse poort had ooit hetzelfde uiterlijk; een vierkante hoofdpoort met daarvoor twee wachttorens, met elkaar verbonden door twee hoge muren. Deze poort is in 1991 opgegraven door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in samenwerking met de Archeologische Vereniging Golda. Zie Akkerman, 2003, 92-93

⁷ Van den Berg & Sprokholt, 2003, 495

Afbeelding 8. Gijsbert J. Verspuy (1858) (collectie stedelijk museum Het Catharina Gasthuis)

Bij Verspuy is nog een element van de muur zichtbaar, dat op de stadsplattegronden niet herkenbaar is. Er wordt (uiterst rechts) een brede waterdoorgang getekend. Op de oude stadsplattegronden staat wel een waterloopje achter de stadsmuur aangegeven, waarvoor vermoedelijk een opening in de stadsmuur aanwezig zal zijn geweest. Dat dit echter zo breed was als afgebeeld door Verspuy is onbekend, maar niet waarschijnlijk. De kadastrale kaart van 1832 toont een vrij smal watertje dat ter hoogte van een klein gebouwtje in de gracht uitwatert (zie afbeelding 10).

3.4 Projectie van kadastrale kaarten

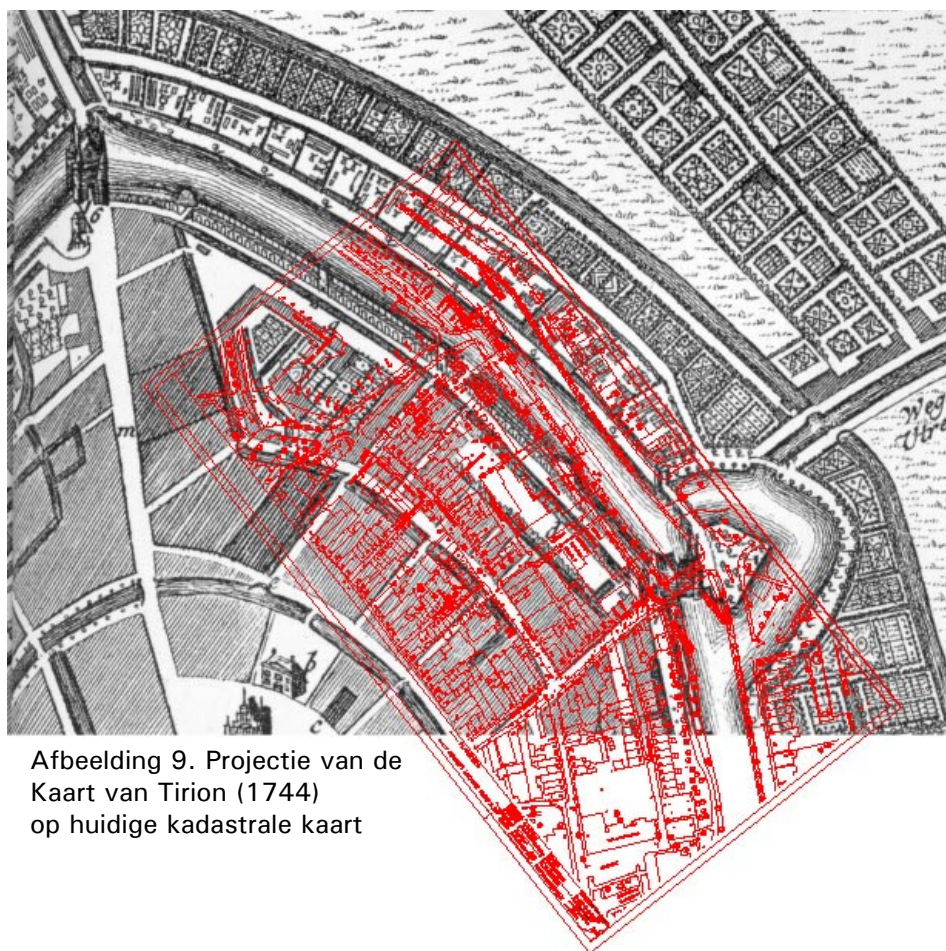
Het belangrijkste doel van het Bureauonderzoek is de projectie van oude kaarten op de huidige kadastrale kaart. Hierbij doet zich een aantal problemen voor. De vroege stadsplattegronden zijn niet nauwkeurig genoeg voor een projectie (zie bijvoorbeeld afbeelding 9). De oudste afbeelding die wel nauwkeurig genoeg is, is van na de sloop van de stadsmuur. Dit is de kadastrale kaart van 1832. In principe is de projectie zeer goed te maken (zie bijlage 2), maar de stadsmuur staat er dus niet meer op afgebeeld.

Voorafgaand aan het booronderzoek is toch een globale projectie van de stadsmuur en twee muurtorens gemaakt, waarbij een aantal aannames is gedaan. De Tiendewegspoort is in 1832 nog niet gesloopt, dus daarvan kan de exacte ligging zeer nauwkeurig worden bepaald. De stadsmuur zal ergens op de Tiendewegspoort hebben aangesloten. Op de verschillende stadsplattegronden is de aansluiting van de stadsmuur op de Tiendewegspoort echter niet eenduidig afgebeeld. Van Deventer laat de muur aansluiten aan de waterzijde van de poort, Braun en Hogenberg aan de landzijde van de poort. De projectie is gemaakt op de meest 'kritieke' situatie voor de aanleg van de nieuwe kade, in het geval dat de stadsmuur aansluit aan de waterzijde van de poort. Er is nog een aanwijzing dat dit het geval was. Op de kadastrale kaart van

1832 en op de tekening van de Tiendewegspoort van Vetter (afbeelding 7) staat aan de noordzijde van de poort een muurrestant getekend, dat mogelijk een deel van de oude stadsmuur is. Hier is de stadsmuur bij de projectie op aangesloten.

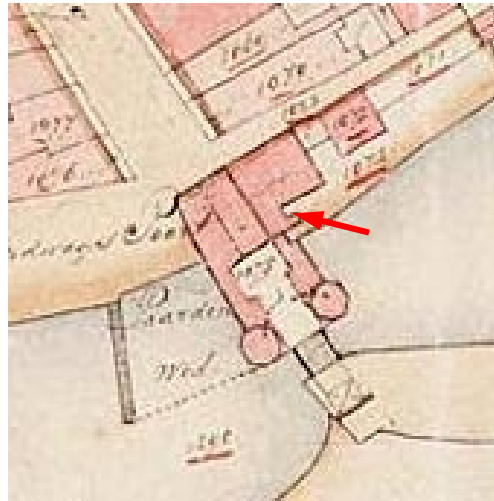
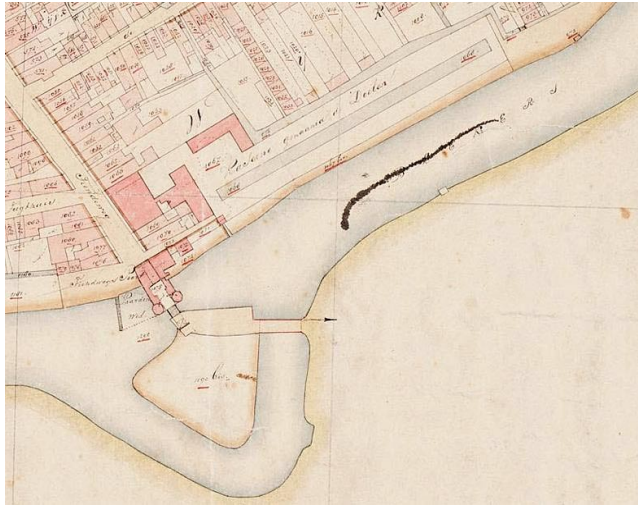
Voor de plaats van de noordelijke muurtoren zijn twee opties aangegeven (Optie A en B in bijlage 2). Optie A is bepaald aan de hand van de oude stadsplattegronden (afbeelding 2 t/m 6). Daarop staat de muurtoren steeds afgebeeld recht tegenover de Lem Dulstraat. Op grond van het kaartbeeld van de kadastrale kaart van 1832 komen we echter tot een andere mogelijke positie van de toren (optie B). Hier maakt de muur een knik en steekt uit in de gracht⁸. Dit lijkt een veel logischer plaats voor de muurtoren.

De zuidelijke muurtoren staat op de oude stadsplattegronden afgebeeld ter hoogte van een gebouwtje dat ook op de kadastrale kaart van 1832 staat aangegeven (zie afbeelding 5 en bijlage 2). Dit is ongeveer aan de zuidzijde van woonboot nr. 19. Voor beide muurtorens geldt, dat moeilijk is in te schatten hoe ver de torens vanaf de huidige kademuur liggen.

Afbeelding 9. Projectie van de Kaart van Tirion (1744) op huidige kadastrale kaart

⁸ In 1832 staat op deze plaats een klein gebouwtje aangegeven, een secret, (Kadastrale atlas 1832, sectie C 974)

Afbeelding 10. De kadastrale kaart, Gemeente Gouda, Sectie C, blad 1, 1832, met detail
 → mogelijk restant van de stadsmuur (zie afbeelding 7)

De situatie in de directe omgeving van de Tiendewegspoort is ingewikkelder. Als de stadsmuur inderdaad aansluit op de waterkant van de poort, waarvan is uitgegaan bij de projectie, dan ligt de stadsmuur hier ónder de huidige kademuur, en voor een deel zelfs buiten de huidige kademuur (zie bijlage 2a). In boring 15 en 16 is een dik kleipakket aangetroffen dat mogelijk binnen de stadsmuur ligt. Wellicht is dit de aarden wal, aangebracht ter versteviging van de stadsmuur. Overigens wordt de kade niet vervangen tot aan de Tiendewegspoort zelf⁹.

⁹ Mondelinge mededeling aannemer.

4. INVENTARISEREND VELDONDERZOEK

4.1 Doel van het onderzoek

Het doel van het Inventariserend Veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van het verwachtingsmodel, dat gebaseerd is op het bureauonderzoek. Belangrijkste doel van het onderzoek is om na te gaan of er resten van de stadsmuur zouden kunnen worden aangetroffen tijdens het uitgraven van het werkgebied bij de aanleg van de nieuwe kademuur. Een vraag die hierbij beantwoord dient te worden is hoe nauwkeurig de ligging van de stadsmuur overeenkomt met de gemaakte projectie van de stadsmuur en of dit overeenkomt met hetgeen in de boringen wordt aangetroffen.

Als daadwerkelijk resten van de stadsmuur binnen het werktracé aanwezig blijken te zijn, kan het werktracé plaatselijk minder diep worden aangelegd. Waar resten van de stadsmuur aanwezig zijn, die verstoord zouden worden door de aanleg van de nieuwe kademuur, of door het heien van de damwand, dient archeologisch onderzoek plaats te vinden. Indien de resultaten van het waarderend booronderzoek onvoldoende informatie geven over de archeologische waarden, kan eventueel besloten worden tot het uitvoeren van een proefsleufonderzoek, waarin de ligging en begrenzing, datering en conservering van de stadsmuur wordt bepaald.

4.2 Onderzoeksopzet

Het Inventariserend Veldonderzoek bestaat uit een waarderend booronderzoek dat is uitgevoerd conform het Programma van Eisen (zie bijlage 7). Door middel van vier raaien van in totaal twintig boringen wordt een indruk verkregen van de bodemopbouw en de ligging van de stadsmuur. Op grond hiervan kan een uitspraak worden gedaan in hoeverre de projectie van de kadastrale kaarten juist is en waar bij de vernieuwing van de kademuur eventueel resten van de stadsmuur of muurtorens te verwachten zijn. Alle boringen worden tot 2 meter onder maaiveld uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 10 cm. Onder dit niveau wordt gebruik gemaakt van een guts. Van interessante lagen worden monsters genomen, die gezeefd worden over een zeef met een maaswijdte van 2 mm.

4.3 Resultaten

Bij het booronderzoek is op vier plaatsen een boorraai gezet, loodrecht op de huidige kademuur (zie bijlage 3 voor de ligging van de boorpunten en bijlage 4 voor de boorstaten). Tot 1 meter uit de huidige kademuur is de boor overal gestuit binnen een meter onder het maaiveld. Dit blijkt echter het liggende deel van de L-vormige kademuur te zijn¹⁰. Boring 1, 2, 5, 9, 10 en 14 zijn dus om die reden gestuit.

---

¹⁰ Mondelinge mededeling aannemer

Afbeelding 11 en 12. Uitvoering van de boringen

Raai 1 (zie bijlage 3): Ook in boring 3, 4, 4a en 4b is de boor gestuit, vermoedelijk op muurwerk, dat zich bevindt op een diepte van 90 cm tot 1,5 m onder het maaiveld. Met name in boring 4a is gepoogd nog verder door te boren, maar gezien de grote hoeveelheid roze baksteen met cementresten die werden opgeboord, betreft dit vrijwel zeker muurwerk. Naast deze raai zijn vier extra boringen verricht om de verbreiding van het muurwerk evenwijdig aan de gracht te onderzoeken. Boring 4a en 4b stuiten op vergelijkbare diepte als boring 4. Boring 19 en 20 stuiten niet. Vermoedelijk bevindt zich dus ter hoogte van boring 4 een uitstekend fragment muurwerk. Niet helemaal uitgesloten mag worden dat het een groot stuk puin betreft, of een omgevallen deel van de stadsmuur, maar dat verschil is aan de hand van grondboringen niet vast te stellen.

Raai 2: In boring 7 en 8 (2 respectievelijk 2,5 meter uit de huidige kademuur) is de boor gestuit op een diepte van 1,40 m respectievelijk 1,10 m onder het maaiveld. Mogelijk is ook hier de stadsmuur nog aanwezig. Hierboven bevindt zich een laag, waarin overwegend 19^e-eeuws vondstmateriaal is aangetroffen, waaronder veel fragmenten van kleipijpen (zie bijlage 6). Tussen raai 2 en raai 3 is een boring gezet (boring 18). Hier bevond zich op 1,5 m. uit de huidige kademuur grachtvulling met veel baksteenpuin.

Raai 3: Ook in boring 12 en 13 (2 respectievelijk 2,5 meter uit de kademuur) is de boor gestuit (op ca. 85 cm onder maaiveld). Boring 11 (1,5 meter uit de kademuur, kon wel worden doorgezet. Hierin bevindt zich grachtvulling, dus vermoedelijk ligt deze boring aan de buitenzijde van de muur.

Raai 4: Een vergelijkbare situatie doet zich voor bij boring 14 t/m 17. Boring 15 en 16 (1,5 resp. 2 meter uit de kademuur) lijken grachtvulling te bevatten (of mogelijk klei van de aarden wal). Hier is in boring 16 iets ouder vondstmateriaal opgeboord (vanaf ca. 17^e eeuw). Boring 17 (2,5 meter uit de kademuur) is gestuit op 1 meter onder maaiveld. Mogelijk is dit de stadsmuur (of een puinlaag).

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 Conclusies

Een projectie van de kadastrale kaart van 1832 op die van 2004 is goed te maken. Zo is bijvoorbeeld de ligging van de Tiendewegspoort goed te reconstrueren. Deze kaart kan in principe voor de gehele binnenstad worden gebruikt om door middel van een projectie de ligging van verdwenen gebouwen, sloten of andere structuren te lokaliseren. De oudere stadsplattegronden zijn te onnauwkeurig voor dit doeleinde. Zij kunnen slechts worden gebruikt voor een zeer globale projectie.

Voor een projectie van de stadsmuur langs de Houtmansgracht is ook de kadastrale kaart van 1832 eigenlijk niet toereikend. Helaas is de stadsmuur reeds in 1817 afgebroken en dus niet meer afgebeeld op deze eerste kadastrale kaart. Van de ligging van de stadsmuur en de muurtorens kan slechts door middel van een aantal aannames een projectie worden gemaakt. Op grond van de aansluiting van de stadsmuur op de Tiendewegspoort en de ligging van de muurtorens op oudere stadsplattegronden, is toch een inschatting van de ligging van de stadsmuur en muurtorens gemaakt.

De resultaten van de projectie en de boringen lijken niet geheel overeen te stemmen. De ligging van de stadsmuur varieert op grond van de boringen vermoedelijk van 2 tot 2,5 meter uit de huidige kademuur. Op die afstand uit de kademuur is de boor steeds gestuit op een diepte van 85 cm (boring 13) tot 1,40 m - mv (boring 7). In boring 4, 4a en 4b is de boor gestuit op een uitstekend fragment muurwerk. Mogelijk is dit een deel van de noordelijke muurtoren (de Couden Horn). Hoever dit stuk muurwerk in de richting van de gracht uitsteekt, is niet duidelijk, omdat zich hier het liggende deel van de huidige kade bevindt, dat de boringen belemmert. In principe zou de toren zich tot onder de huidige kade kunnen uitstrekken, hetgeen betekent dat de muurtoren bij het slaan van de damwand beschadigd kan worden. Dezelfde situatie doet zich voor bij de zuidelijke muurtoren. Hier is niet geboord, maar op grond van de projectie kan wel worden aangegeven, waar deze zich globaal bevindt. De afstand tot de kademuur is hierbij weer moeilijk in te schatten.

De situatie in de directe omgeving van de Tiendewegspoort is ingewikkelder. Als de stadsmuur inderdaad aansluit op de waterkant van de poort, waarvan is uitgegaan bij de projectie, dan ligt de stadsmuur hier onder de huidige kademuur, en voor een deel zelfs buiten de huidige kademuur. In de boringen 15 en 16 lijkt echter grachtvulling te zijn aangetroffen, wat zou betekenen dat de stadsmuur verder van de huidige kade af ligt. Bij het uitgraven van het werktracé zullen vermoedelijk voornamelijk ophooglagen uit 17e tot 19e eeuw worden aangetroffen. In Gouda bevinden zich hierin vaak pijpenstorten, afval van pijpmakers, die een gewild onderwerp van onderzoek zijn. Een deel van de lagen zal echter al verstoord zijn bij de aanleg van de huidige kademuur. De lagen die iets verder van de huidige kademuur afliggen lijken ongestoord.

5.2 Aanbevelingen

Aangeraden wordt om ter plaatse van de twee muurtorens een proefsleuf voor te graven in het werktracé van de nieuwe kademuur. Als blijkt dat de torens doorlopen onder de huidige kademuur, dan zou daar bij het slaan van de damwand rekening mee kunnen worden gehouden. Uit overleg met de stadsarcheoloog en de aannemer is echter reeds duidelijk geworden dat er geen ruimte is om de damwand te verplaatsen. Aangeraden wordt daarom de graafwerkzaamheden ter hoogte van de twee muurtorens intensief te begeleiden.

De archeologische begeleiding bij het uitgraven van het overige deel van het werktracé kan minder intensief zijn. Bij het uitgraven van het werktracé zullen vermoedelijk voornamelijk ophooglagen uit 17e tot 19e eeuw worden aangetroffen. Op een afstand van 2 tot 2,5 meter uit de huidige kademuur zouden resten van de stadsmuur kunnen worden aangetroffen. Aangetroffen resten dienen behouden te blijven en te worden gedocumenteerd. De graafwerkzaamheden en de archeologische werkzaamheden dienen goed op elkaar te worden afgestemd, om tijd en ruimte vrij te maken voor het vastleggen van de eventuele archeologische resten.

6. GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR

Anoniem, 2001, *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 2.0, College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), Zoetermeer

Anoniem, 2000, *Het groene Hart in Kaart*, cd-rom met uitgebreide informatie verzorgd door Mevr. Drs. C. W. Hesselink-Duursma, Streekarchief Hollands Midden, Gouda

Abels, P.H.A.M e.a. (red.), 2002, *Duizend jaar Gouda, Een stadsgeschiedenis*, Hilversum

Akkerman, C.J.W., 2001, *De verdedigingswerken*, in: Denslagen, Wim, Gouda, 'de Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst'. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, 83-97

Berg, B. van den & H.J. Sprokholt, 2002, De grenzen overschreden. In: Abels e.a. (red.), *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis*, 495-524

Dam, J.C. van & N.D.B. Habermehl, 1988, *Het nieuwe marktgebied te Gouda*

Gemeente Gouda, 2003, *Archeologische Basiskaart*, Gouda

Geselschap, Mr. J.E.J., 1972, *De ruimtelijke Ontwikkeling van Gouda (tot 1903)*. In: A. Scheygrond e.a (red.), Gouda, zeven eeuwen stad, 1272-1972.

Goudriaan, K., B.J. Ibelings & J.C. Visser (red.), 2000, *Het Goudse hofstedengeldregister van ca. 1397 en andere bronnen voor de vroege stadsontwikkeling van Gouda*,

Hulshof, M, 1993, *Geschiedenis van het veerstalgebied*

Rollin Coucerque en Meerkamp van Embden, 1917, *Rechtsbronnen der stad Gouda*, p.58 en 86

BIJLAGE 1

Ligging onderzoekslocatie binnen Gouda

108.725

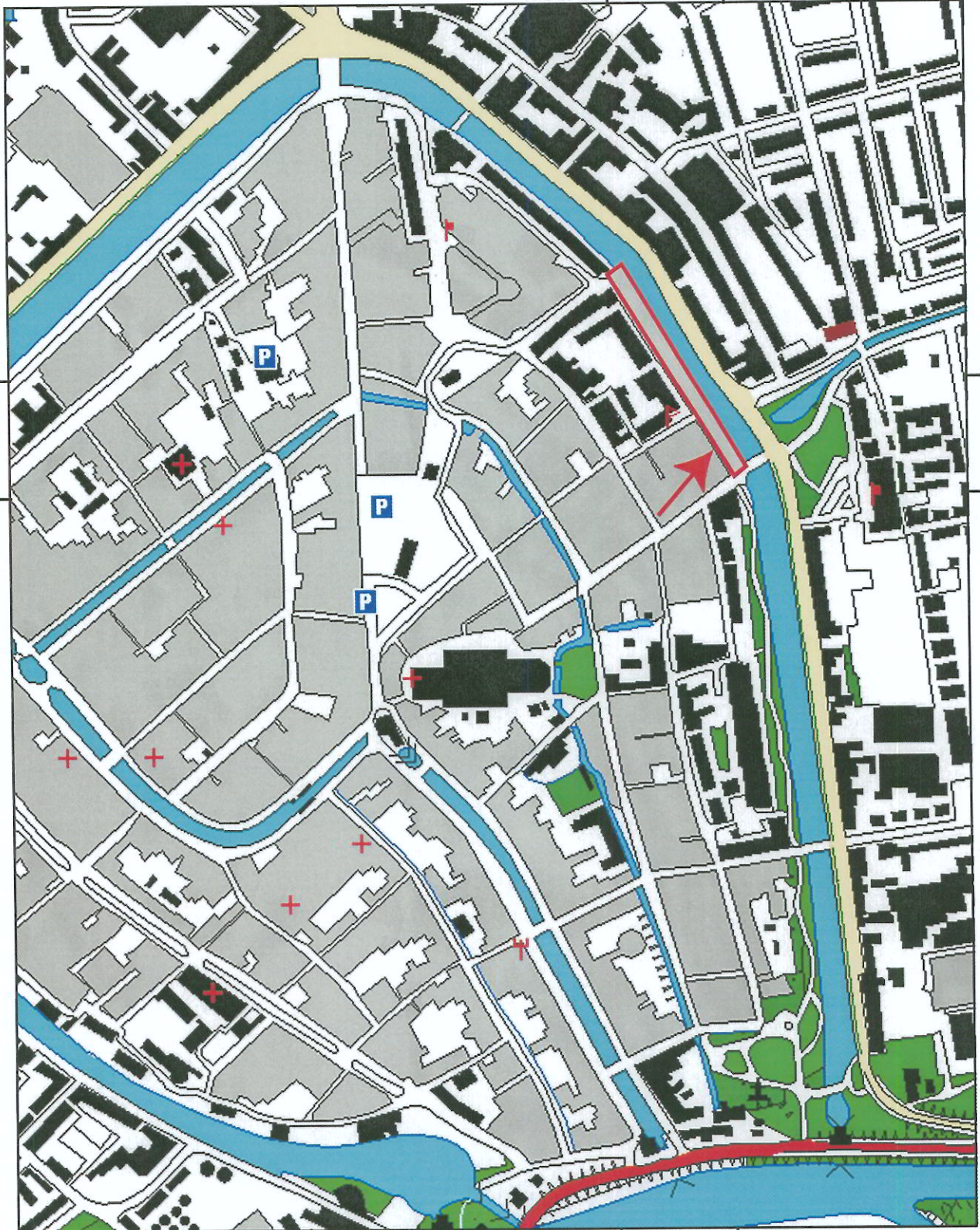
108.825

447.400

447.300

447.400

447.300

legenda

108.725

108.825

0 METER

250

Gouda, Houtmansgracht

OPDRACHT: A03-582-Z

ONDERZOEKSLOCATIE

DATUM : Januari 2004

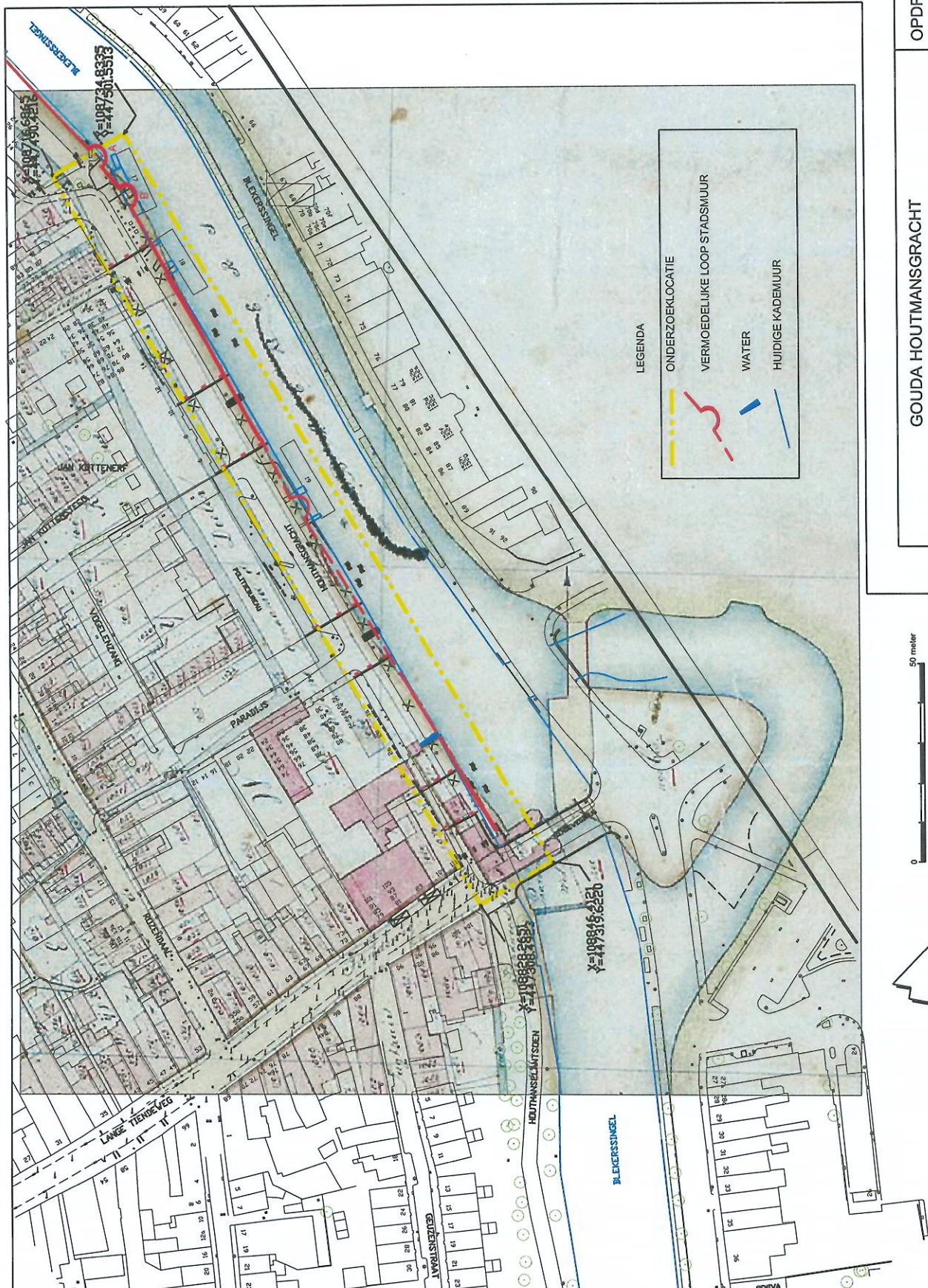
SCHAAL : 1: 5.000

BIJLAGE : 1

ArcheoMedia

BIJLAGE 2

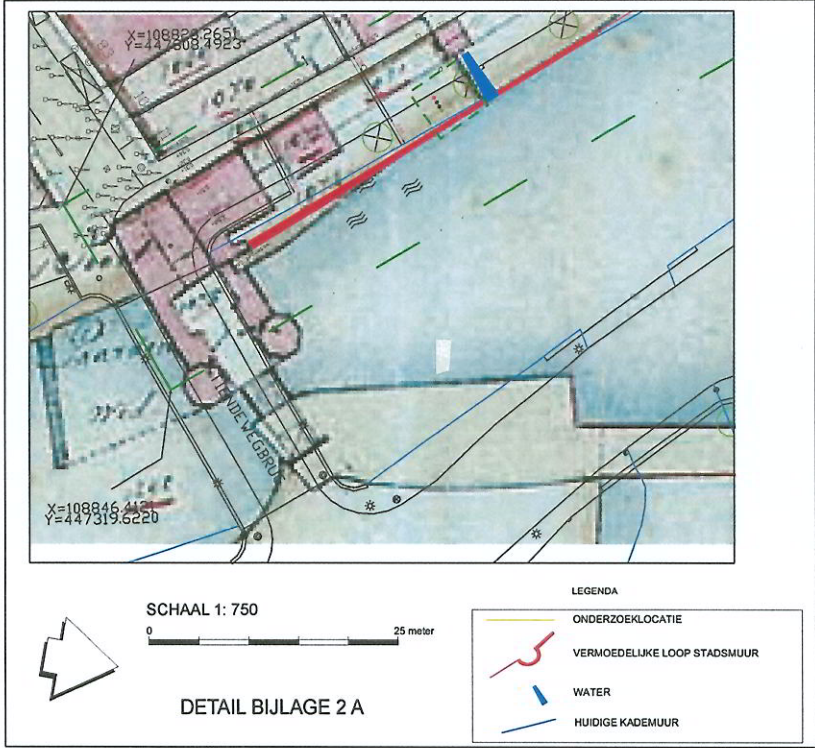
Projectie kadastrale kaarten (1832 op 2004)

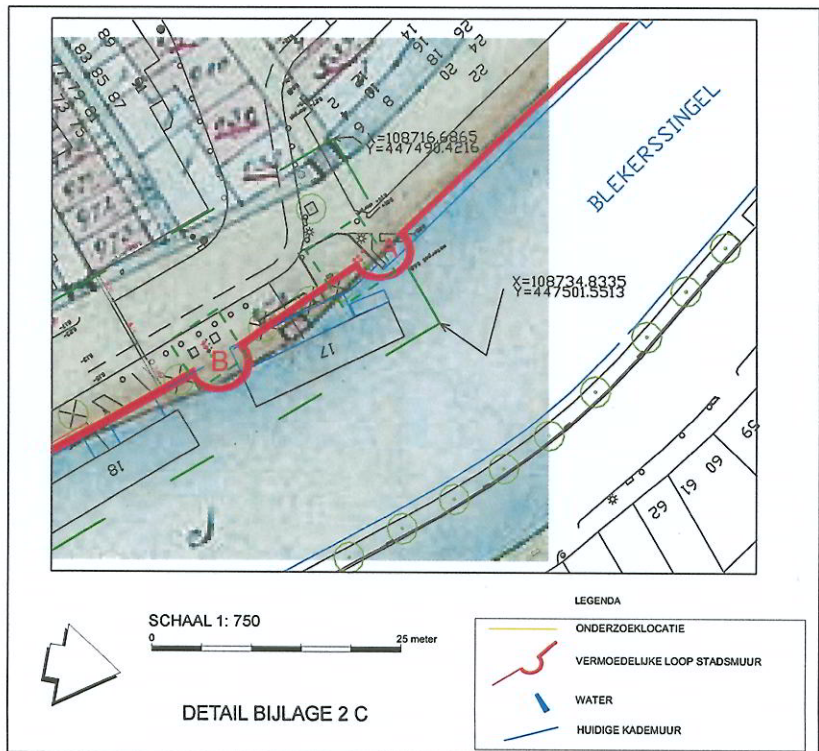
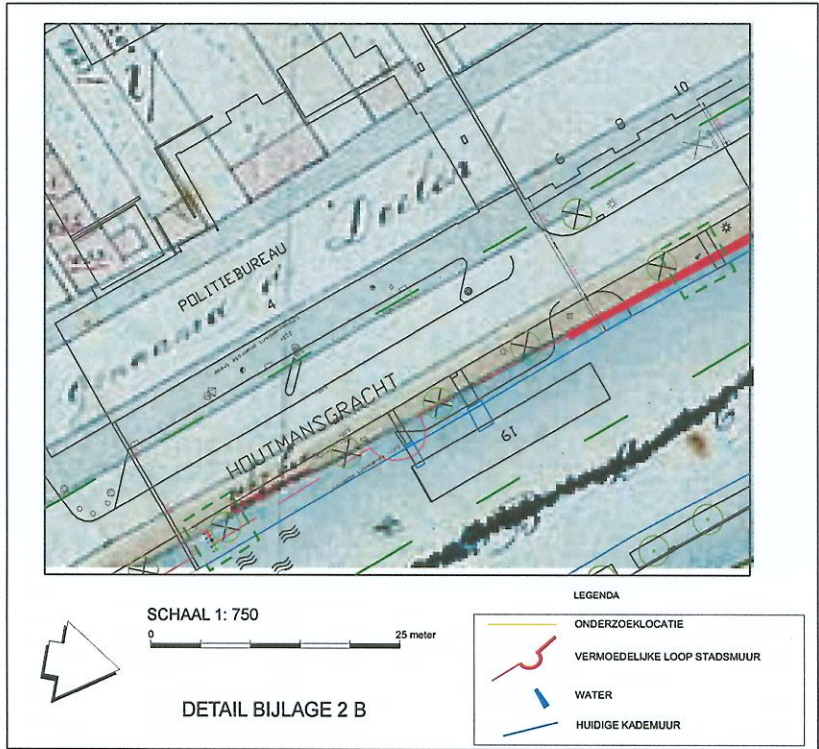

OPDRACHT: A03-582-Z	GOUDE HOUTMANSGRACHT
DATUM : jan. 2004	KADASTRALE KAART 2004 GEPROJECTEERD OP: KADASTRALE KAART 1832
SCHAAL : 1 : 1000 (A3)	
BIJLAGE : 2	Getekend door: R.S.DUIN

BIJLAGE 2 a,b,c
Details van de projectie
van kadastrale kaarten
(1832 op 2004)

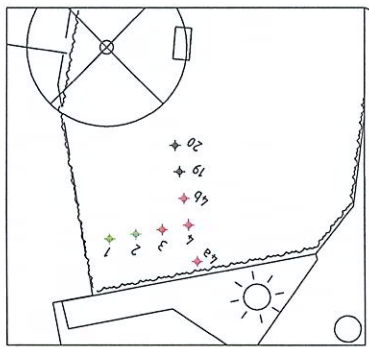

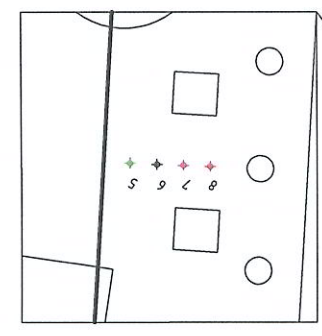
BIJLAGE 3

Detailtekening onderzoekslocatie met boorpunten

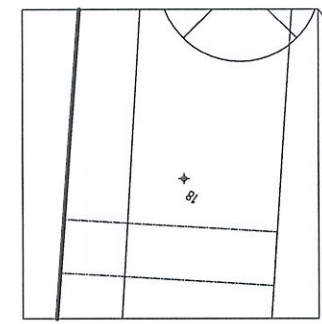
INZET RAAIEN: SCHAAL: 1:100 (A3)

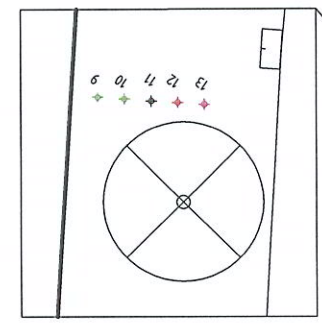
RAAI 1

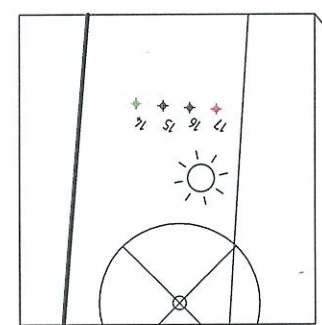
RAAI 2

LOSSB BORING

RAAI 3

RAAI 4

108725

X=108734,8335
Y=447501,9513

X=108716,6855
Y=447490,4216

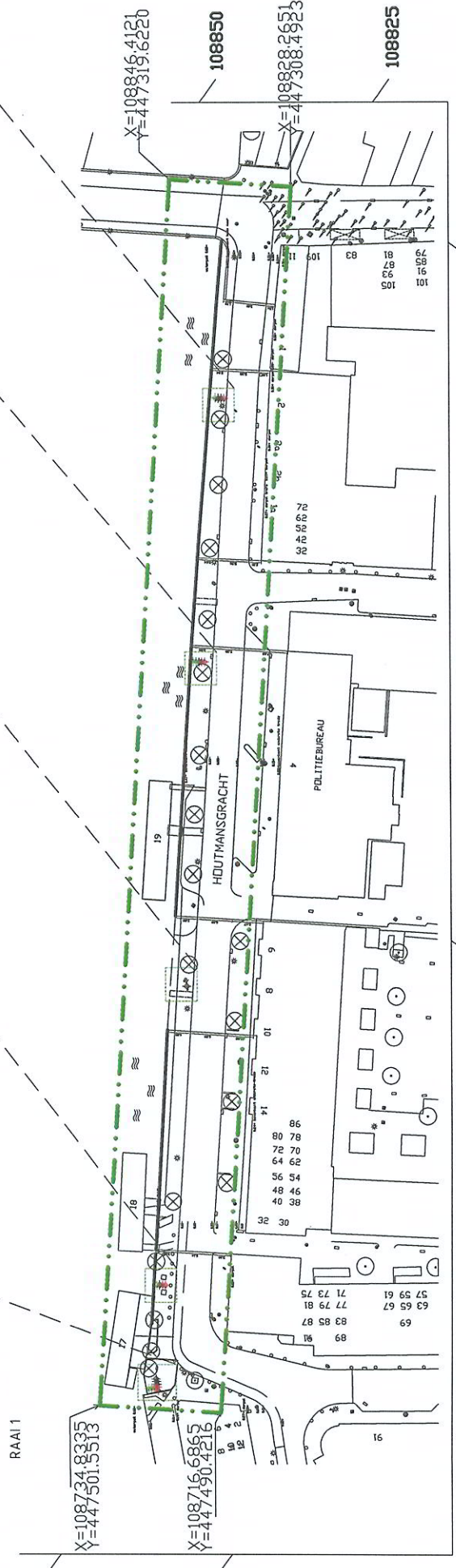
108700

X=108845,4121
Y=447319,6226

108850

X=108828,2651
Y=447308,4923

108825

447300

447400

LEGENDA

- ONDERZOKLOCATIE
- BOORPUNT: GBSTUIT OP HUIDIGB KADBUUR
- ⊙ BOORPUNT: GBSTUIT OP PUIN / MUURWBK
- ⊕ BOORPUNT: 2 TOT 4, MBTR DIBP

Gouda, Houtmansgracht

BOORPUNTEN

OPDRACHT: A03-582-Z

DATUM : jan. 2004

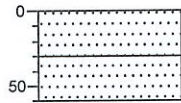
SCHAAL : 1:100 & 750 (A3)

BIJLAGE : 3

BIJLAGE 4

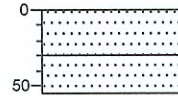
Boorstaten

Boring: 001

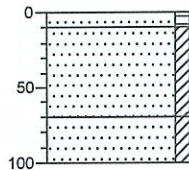
Zand, zeer fijn, bruin
 Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 002

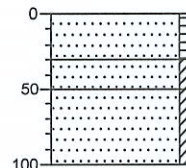
Zand, zeer fijn, bruin
 Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 003

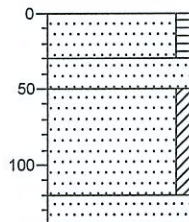
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, beige
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, zwak baksteenhoudend, grijs, gestuit

Boring: 004

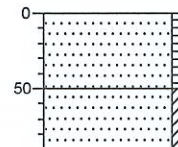
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, beige
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, blauwgrijs, gestuit

Boring: 004A

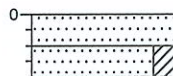
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, beige
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, matig puinhoudend, grijs
 Zand, uiterst baksteenhoudend, lichtgrijs-rood, M7, roze baksteen, muurwerk

Boring: 004B

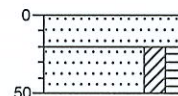
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, zwak puinhoudend, grijs, gestuit

Boring: 005

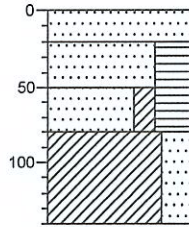
Zand, matig wortelhoudend, zwak grindhoudend, bruin
 Zand, matig kleiig, gestuit

Boring: 006

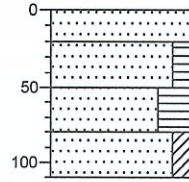
Zand, matig wortelhoudend, zwak grindhoudend, bruin
 Zand, matig kleiig, matig humeus, gestuit plastic buis

Boring: 007

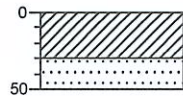
- Zand, matig wortelhoudend, bruin
- ▲ Zand, uiterst humeus, zwak baksteenhoudend, donkergrijs-zwart, M1
- ▲ Zand, matig kleiig, uiterst humeus, matig baksteenhoudend, zwak aardewerkhoudend, donkergrijs, M2
- ▲ Klei, sterk zandig, matig baksteenhoudend, grijs-bruingrijs, mortel M3 gestuit

Boring: 008

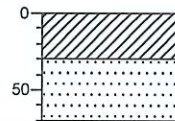
- Zand, bruingeel
- ▲ Zand, matig humeus, matig baksteenhoudend, donkergrijs-roodgrijs, M4
- ▲ Zand, uiterst humeus, zwak baksteenhoudend, zwart, gele baksteen, M5
- ▲ Zand, matig kleiig, zwak baksteenhoudend, grijs-bruingrijs, M6, gestuit

Boring: 009

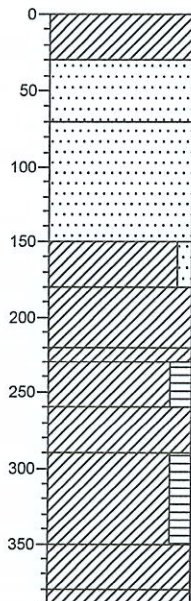
- Klei, sterk teelaardehoudend, donkerbruin-zwart
- Zand, grijs, gestuit

Boring: 010

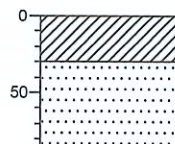
- Klei, matig teelaardehoudend, donkerbruin
- Zand, gestuit

Boring: 011

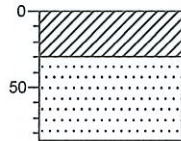
- Klei, matig teelaardehoudend, donkerbruin
- Zand
- Zand, grijs-donkergrijs
- Klei, zwak zandig, grijs-bruingrijs, M8
- ▲ Klei, matig veenhoudend, zwak baksteenhoudend, grijs-bruingrijs
- ▲ Klei, uiterst houthoudend, bruin, M9, Hout
- ▲ Klei, matig humeus, matig veenhoudend, grijs-bruingrijs, M10, bot lei, monster
- ▲ Klei, zwak schelphoudend, matig houthoudend, grijs
- ▲ Klei, matig humeus, matig veenhoudend, matig houtskoolhoudend, donkergrijs-grijs, M11
- ▲ Klei, matig houthoudend, matig veenhoudend, grijs-bruingrijs, M12
- ▲ Klei, zwak veenhoudend, grijs-lichtbruin

Boring: 012

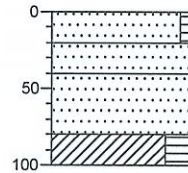
- Klei, matig teelaardehoudend, bruin
- Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 013

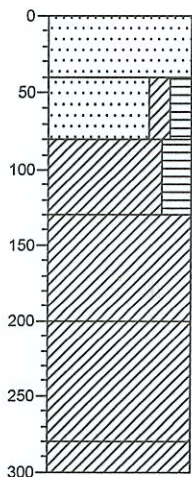
Klei, matig teelaardehoudend, bruin
 Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 014

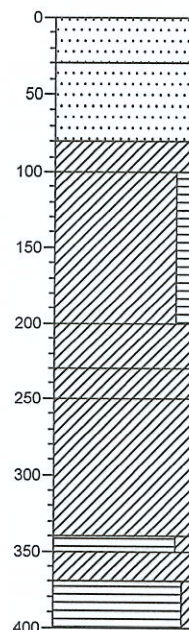
Zand, zwak humeus, bruin
 Zand, geel
 Zand, grijs
 ▲ Klei, sterk humeus, zwak puinhoudend, donkergrijs, gestuit 1 m uit kade

Boring: 015

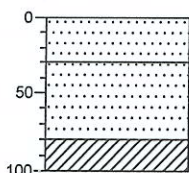
Zand, geel
 Zand, matig kleiig, matig humeus, donkergrijs
 ▲ Klei, sterk humeus, matig baksteenhoudend, donkergrijs
 Klei, zwak baksteenhoudend, zwak houthoudend, grijs
 ▲ Klei, matig veenhoudend, matig houthoudend, zwak baksteenhoudend, grijs-groengrijs, m13
 Klei, matig veenhoudend, grijs-bruin

Boring: 016

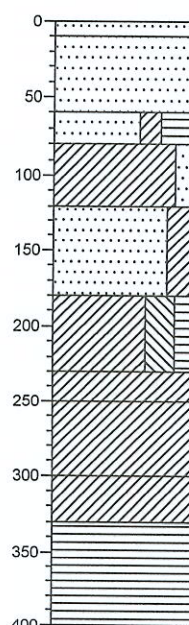
Zand, geel
 Zand, grijs
 Klei, donkergrijs-zwart
 Klei, matig humeus, grijs-donkergrijs, m14
 Klei, zwak baksteenhoudend, grijs
 Klei, matig veenhoudend, bruingrijs
 Klei, matig veenhoudend, bruingrijs
 ▲ Veen, matig kleiig, zwak houthoudend, bruin
 ▲ Klei, zwak veenhoudend, grijs-bruingrijs
 Veen, zwak kleiig, matig houthoudend, bruin

Boring: 017

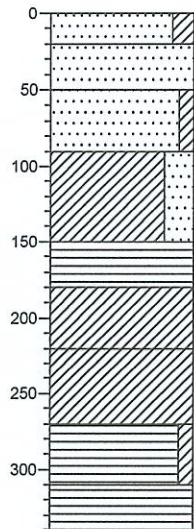
Zand, geel
 Zand, grijs
 Klei, donkergrijs-zwart, gestuit

Boring: 018

Zand, geel, 2m uit kade
 Zand, donkergrijs
 ▲ Zand, matig kleiig, uiterst humeus, matig baksteenhoudend, donkergrijs-zwart
 Klei, matig zandig, zwak baksteenhoudend, donkergrijs
 ▲ Zand, sterk kleiig, matig baksteenhoudend, grijs-lichtgrijs, + mortel, m15
 Klei, sterk siltig, matig humeus, zwak baksteenhoudend, grijs-donkergrijs
 ▲ Klei, sterk veenhoudend, zwak baksteenhoudend, bruin, rode baksteenspikkels
 Klei, sterk veenhoudend, lichtgrijs-bruin, lagen klei veen
 Klei, lichtgrijs
 Veen, zwak rietresthoudend, zwak houthoudend, bruin
 ▲

Boring: 019

- Zand, matig kleiïg, bruin

- Zand, geel

- Zand, zwak kleiïg, grijs, rood aw

- ▲ Klei, sterk zandig, matig baksteenhoudend, grijs-donkergrijs

---

- Veen, grijsbruin, mest, m16

- Klei, lichtgrijs-grijs

- ▲ Klei, uiterst houthoudend, bruin, volledig hout staand, m17

- ▲ Veen, zwak kleiïg, matig baksteenhoudend, bruin, m18

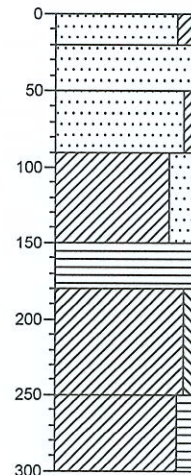

- ▲ Veen, zwak houthoudend, bruin

- gestuit op steen oid

Boring: 020

- Zand, matig kleiïg, bruin

- Zand, geel

- Zand, zwak kleiïg, grijs, rood aw

- ▲ Klei, sterk zandig, matig baksteenhoudend, grijs-donkergrijs

---

- Veen, grijsbruin, mest?, m19

- Klei, zwak siltig, grijs, m20

- Klei, matig humeus, matig veenhoudend, m20

BIJLAGE 5

Bronnen betreffende de stadsmuur

Uit: Rollin Coucerque en Meerkamp van Embden, p. 58 en 86

**VESTEN TUSSCHEN TYENDEWECHS- ENDE CLEYWECHSPOORT
5 SEPTEMBER 1414**

Wy schoud, borghermeysters, scepene ende raed der stede van der Goude doen cond allen luden, dat wy verpachthebben van der stede wegen by goeduncken van der vroescap van der stede voorsz. Everaerd Claesz. Die vesten, op te spinnen, dierre leyt tusschen des Thiendewechs poorthuus ende des Cleywechs poorthuus ende dat ervekijn an den Thiendewech, daer hy een huuskijn op gheset heeft naest den poorthuse westwaerts, twalef jaer lanc durende na Onser Vrouwendage te lichtmisse naestcomende, tsjaers om twintich scellinge Hollants buerzegelt, te betalen alle jaer deen helft op den Meydach ende dander helft op Alreheyligendach mit ghelde of mit panden, alse recht is. Voert zijnt voorwaerden, dat Everaerd voorsz. doen timmeren mach een loodze beneden op die vesten, vijfhien roedevoeten van der muer ende niet naerre der muer. Ende die vesten boven an die muer mach hy bruken zonder timmeringe, zijne touw op te slaen ende gaern op te spinnen so wanneer dats die stede gheen doen en heeft, ende nyement anders te verpachten binnen desen jaeren, dan te houden tot haers selfs behoef. Voort waer dat zake, dat der stede last opquame binnen desen jaren, so mochten zy sulke timmeringe als er Everaerd op ghetimmert hadde, bruken ende bezyghen tot horen wille, onverseyt van Everaerd voorsz. ende als die stede weder in rusten waer, so soude Everaerd voorsz. zijn vesten weder aenvaen ende bruken in allen manieren ende vorwaerden als zijn brief inhoudt, alle dinc zonder arghelist. In kennisse der waerheyt so hebben wy scoudt, borghermeysters, scepene ende raed voornoemt onser stede zegel hieran ghehangen. Ghegeven opten vijften dach in Septembris int jaer ons Heren MCCC ende veerthien.

**HET STENEN HARKIER TEYNDEN DE VOGHELESANGH AEN DE STEDEVESTEN NAEST
DE CLEYWECHSPOORT VERPACHT TEN EEUWIGEN DAGEN
25 NOVEMBER 1418**

Scoud, burgermeesters, scepene ende rade der stede van der Goude doen cond allen luden, dat wy by rade ende consente onser vroescap van der stede wegen verpacht hebben Gerijd Mathijssoen tot enen ewigen pacht dat stenen harkier teynden der Vogelanzanck an der stede vesten naist der Cleywegs poirthuus, zuutoistwaerts, mit voirwaerden, dat Gerijd voorsz. dat stenen harckier besichgen, gebruuken ende een windmolen dairop timmeren sal tot sinen oirbair ende profijjd, des die vlogelen van der windmolen boven der stede muyer gaen sullen. Voirt so sullen diegene die de lindbaen an der stede vesten aldair hebben of hiernamels vercrigen mogen, niet bepoten noch doen bepoten also dat die molen aldair by bescadicht of hair wind benoemen worde. Ende hiervoor sel hy jaerlix der stede geven twintich sc. Hollans buersegelts te betalen alle jaire op Sinte Katherinendach mit gelde of mit panden alse recht is van der stede goed. Ende dit voorsz. stenen harckier sel Gerijd voirs. houden in rake, in dake ende beneden scoeyen onder der scepene scouwe op sinen cost. Voirt sijnt voirwaerden, wair dat sake, dat die stede enige last opquamen van oirloge of van anderen saken, so mach die stede voorsz. dat voorsz. harckier besichgen ende gebruuken ende dairop waken, onverseyt van Gerijt of yement anders, sonder arch of list. In kennesse der wairheyt bezegelt mit onder stede zegel hieraen gehangen. Gegeven op Sinte Katherinendach int jair ons Heren MCCCC ende XVIII.

BIJLAGE 6

Vondsten- en monsterlijst

BIJLAGE 7

Programma van Eisen

Programma van Eisen bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek Houtmansgracht

Administratieve gegevens

Datum; 01-12-2003

Opdrachtgever; Gemeente Gouda

Aanvrager; Gemeente Gouda

Uitvoerder;

Bevoegd gezag; Gemeente Gouda

Deskundige namens bevoegd gezag; Dhr. drs. Maarten Groenendijk, gemeentelijk archeoloog Gouda

Beheer en plaats documentatie; Archeologisch depot Gouda

Landelijk registratienummer;

Waardering terrein; ABK; archeologisch hoogwaardig. CHS; zeer hoge kans op archeologische sporen.

Locatie; Houtmansgracht te Gouda

Kaartblad; 38 A

Hoekcoördinaten;

- 108734,83/447501,55

- 108716,69/447490,42

- 108846,41/447319,62

- 108828,27/447308,49

Aanleiding onderzoek

De op de locatie aanwezige kademuur moet vervangen worden. Hiervoor zal ook naast de bestaande kademuur gegraven worden.

Waardering locatie

Op de Archeologische Basiskaart van Gouda is de locatie aangemerkt als hoogwaardig. Dat betekent dat er een archeologievergunning nodig is voordat er gegraven mag worden. Op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zuid-Holland staat het gebied aangegeven als terrein met "zeer hoge kans op archeologische sporen".

Omschrijving geplande ingreep

Over een lengte van 200 meter zal de huidige kademuur vervangen worden door een nieuwe. Hiervoor zal aan de gracht-kant een damwand worden geslagen, waarna een werktracé uitgegraven wordt aan de binnenkant van de kademuur. De nieuwe kademuur zal op dezelfde plek komen als de huidige muur. In totaal zal een strook tot 2,5 meter vanaf het water uitgegraven worden tot een diepte van maximaal 1.70 m –NAP, waarbij het gracht- en grondwaterniveau rond de 0.70 m –NAP ligt.

Resultaten bureauonderzoek

Een Bureauonderzoek, uitgevoerd door de toenmalige gemeentelijk archeoloog Ruurd Kok heeft uitgewezen dat op de locatie de oude stadsmuur van Gouda te verwachten is. Dat is voornamelijk op basis van oud kaartmateriaal geconcludeerd. Dat kaartmateriaal is echter niet nauwkeurig genoeg om te kunnen bepalen of de stadsmuur precies onder de bestaande kademuur ligt of een paar meter links of rechts ervan.

De oude, nu nog aanwezige, kademuur is onderheid met houten palen. Daaruit kan opgemaakt worden dat de kademuur waarschijnlijk niet precies boven de oude stadsmuur is aangelegd. Dat zou teveel aanlegproblemen hebben opgeleverd. De stadsmuur zal vermoedelijk dus aan de binnenkant van de kademuur gezocht moeten worden.

De ontwikkelaar heeft aangegeven de stadsmuur indien mogelijk in situ te willen behouden. Het huidige uitvoeringsplan kan eventueel aangepast worden wanneer er nog resten aanwezig zijn. De nieuwe kademuur komt op dezelfde plaats als de oude, dus zal op zichzelf niet verstorend zijn. Het uit te graven werkgebied kan wel de ondergrond verstoren, maar de diepte daarvan kan dus aangepast worden. Daarvoor is wel eerst informatie nodig over de exacte locatie van eventuele resten van de stadsmuur.

Onderzoeksmethode

In eerste instantie zal een bureauonderzoek uitgevoerd moeten worden naar het oude kaartmateriaal dat beschikbaar is. Het belangrijkste doel van dat onderzoek zal zijn om de stadsmuur zoals die is afgebeeld te projecteren op de huidige kaart, en dat te doen voor alle verschillende kaarten. Vervolgens kan aan de hand van die projecties worden bepaald waar de restanten van de stadsmuur vermoedelijk liggen. Deze

verwachting moet vervolgens door middel van boringen in het veld worden getoetst. De boringen moeten dan op 3 verschillende plaatsen, haaks op het tracé, kort op elkaar worden gezet (ca. 40cm), zodat zeker is dat de stadsmuur niet gemist kan zijn als deze zich binnen dat tracé bevindt. Voor de offerte kan uitgegaan worden van in totaal 20 boringen, tot een diepte van 1,5 á 2 meter beneden maaiveld.

Als boringen niet voldoende informatie opleveren, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van veel recent puin, zal op 2 plaatsen een klein proefsleufje aangelegd moeten worden. De offerteaanvraag betreft in dit geval in eerste instantie het bureauonderzoek en het booronderzoek. Daarnaast wordt alvast een offerte voor een proefsleuven-onderzoek gevraagd, voor het geval dat nodig is. Voor die offerte kan uitgegaan worden van 2 proefsleuven van ongeveer 3 bij 1 bij 1,5 meter. Indien beschikbaar ook graag een standaardprijs per m³ aangeven.

Onderzoeksvragen

Het bureauonderzoek dient gericht te zijn op de volgende vragen;

- Hoe verhoudt de locatie van de stadsmuur op de oude kaarten van Gouda zich met de huidige situatie?
- Is er informatie te vinden over eventuele sloop van de stadsmuur?

Op basis van de bovenstaande resultaten kan een kaart worden opgesteld waarbij de locatie van de oude stadsmuur geprojecteerd wordt op de huidige situatie. Met behulp van een inventariserend booronderzoek kan vervolgens getest worden of de muur zich daar in het veld ook daadwerkelijk bevindt.

Het inventariserend booronderzoek en eventueel het proefsleuvenonderzoek dient gericht te zijn op de volgende vragen;

- Vaststellen van de aan- of afwezigheid van restanten van de oude stadsmuur binnen het plangebied Houtmansgracht. Indien sporen van de stadsmuur worden aangetoond, dan dient verder te worden vastgesteld:
  - ligging, begrenzing, diepte en oriëntatie
  - datering
  - conservering

Uitwerking en rapportage

De resultaten van het onderzoek dienen in een analogo conceptrapport aangeleverd te worden bij het bevoegd gezag, zijnde de gemeente Gouda. Dit conceptrapport moet binnen een nog nader af te spreken termijn afgerond zijn. Hetzelfde geldt ook voor de uiteindelijke standaardrapportage. De uiteindelijke rapportage dient zowel analogo als digitaal aangeleverd te worden. Het aantal eindrapportages hangt af van de wens van de opdrachtgever, de gemeente Gouda zou graag 2 rapporten ontvangen. Voorafgaand aan het project zal met de uitvoerder besproken worden wat een redelijke opleveringstermijn is. In specifieke gevallen kan het noodzakelijk zijn om al eerder informatie ter beschikking te stellen, bijvoorbeeld voor het reconstrueren of integreren van archeologische restanten in het bouwplan.

Wanneer zonder geldige reden afgeweken wordt van de opleveringstermijn, zal dat nog nader te bepalen consequenties hebben.

De rapportage van het onderzoek dient minimaal de volgende onderdelen te bevatten:

- resultaten bureauonderzoek
- aanleiding en vraagstelling voor het onderzoek
- verantwoording van de onderzoeksmethode
- resultaten Inventariserend Veldonderzoek
  - bodemopbouw
  - archeologische sporen
  - interpretatie
  - conclusie betreffende de juistheid van het uit het Bureauonderzoek ontstane verwachtingskaartje met daarop de vermoedelijke ligging van de stadsmuur. Wanneer de kaart en de situatie in het veld niet overeenkomen, met name betreffende de ligging en oriëntatie van de stadsmuur, dient aangegeven te worden waar dat aan zou kunnen liggen. Dat heeft als doel om in de toekomst de resultaten van een dergelijk bureauonderzoek op waarde te kunnen schatten en indien nodig het bureauonderzoek te verfijnen.
  - conclusie en aanbevelingen betreffende eventueel vervolgonderzoek

Kaartbijlage

- situatie van onderzoeksgebied met daarop aangegeven:

- ingemeten boorpunten
- ligging van eventuele profielen
- ligging van eventuele proefsleuven
- vermoedelijke ligging stadsmuur
- ligging van daadwerkelijk aangetoonde archeologische indicatoren

Uitgangspunten

- Het aanmelden, afmelden etc. van het project bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wordt gedaan door het opgravingsbedrijf. Voor een Inventariserend Veldonderzoek is een artikel 41-melding niet verplicht, maar de ROB stelt wel prijs op de resultaten van het onderzoek. Deze gegevens voor Archis (2) dienen door het opgravingsbedrijf verstrekt te worden.

- De Klic-melding wordt gedaan door het opgravingsbedrijf.

- De resultaten van het onderzoek dienen in een analoog conceptrapport aangeleverd te worden bij het bevoegd gezag, zijnde de gemeente Gouda. Dit conceptrapport moet binnen een nog nader af te spreken termijn afgerond zijn. Hetzelfde geldt ook voor de uiteindelijke standaardrapportage. De uiteindelijke rapportage dient zowel analoog (2x) als digitaal aangeleverd te worden. Voorafgaand aan het project zal met de uitvoerder besproken worden wat een redelijke opleveringstermijn is. In specifieke gevallen kan het noodzakelijk zijn om al eerder informatie ter beschikking te stellen, bijvoorbeeld voor het reconstrueren of integreren van archeologische restanten in het bouwplan of voor het aanpassen van de uitvoeringsdiepte. Wanneer zonder geldige reden afgeweken wordt van de opleveringstermijn, zal dat nog nader te bepalen consequenties hebben.

- Na afronding van het onderzoek dienen de vondsten, tekeningen en foto's gedeponneerd te worden in het Archeologische Depot Gouda. Voor het vondstmateriaal geldt dat dit in standaard ROB-dozen moet worden verpakt. Tekeningen dienen gedigitaliseerd te worden in Microstation versie 7 of in een converteerbaar systeem.

- De werkzaamheden in het veld en de uitwerking achteraf dienen conform de KNA uitgevoerd te worden. Wanneer dat in de praktijk om bepaalde redenen niet mogelijk is, dient eerst overleg gepleegd te worden met het bevoegd gezag.

- Na uitvoering van het bureauonderzoek zal er overleg plaatsvinden met het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Gouda, over de verder te volgen stappen.

De offerte

De offerte moet in ieder geval bevatten;

- een berekening van de kosten van het bureauonderzoek
- een berekening van de kosten van een inventariserend booronderzoek, uitgaande van ca. 20 boringen, tot een diepte van 1,5 á 2 meter beneden maaiveld.
- een berekening van de kosten van een proefsleuvenonderzoek, uitgaande van 2 proefsleuven van ongeveer 3 bij 1 bij 1,5 meter. Indien beschikbaar ook een standaardprijs per m³ aangeven.
- een inschatting van de benodigde uitvoertijd
- een inschatting van de benodigde uitwerkingstijd

Er zal bij drie verschillende gecertificeerde bedrijven een offerteaanvraag worden gedaan. Wanneer de offertes inhoudelijk voldoende zijn, zal de keuze voor het uitvoerende bedrijf worden gemaakt door de opdrachtgever, zijnde de gemeente Gouda.

Voor vragen en/of opmerkingen kunt u contact opnemen met de gemeentelijk archeoloog van Gouda;

Dhr. drs. Maarten Groenendijk
 0182-588392
 06-48135664
 Antwerpseweg 5
 Postbus 1086
 2800 BB Gouda
 Mail: maarten.groenendijk@gouda.nl

Literatuur

- Joan Blaeu 1648, *Toonneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden*, Amsterdam (facsimile uitgave Amsterdam, L. van Leer, 1966)
- Braun, G. en F. Hogenberg, *Kaart van Gouda, gedateerd 1585, is gepubliceerd in 1588.*
- Wim Denslagen 2001, *Gouda, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst.*
- Gemeente Gouda 2003, *Archeologische Basiskaart Gouda*
- Gemeente Gouda 2003, *Inventarisatie van archeologische, historische en geologische informatie; Toelichting bij de Archeologische Basiskaart Gouda*
- Habermehl, N.D.B. en R. Wybrands 2002, *Kadastrale Atlas Zuid-Holland, Gouda 1832*
- Koeman, C. en J.C. Visser 1992, *De Stadsplattegronden van Jacob van Deventer*

BIJLAGE 8

Betrouwbaarheid van archeologisch booronderzoek

Het onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en richtlijnen, zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie van het College voor de Archeologische Kwaliteit (2001).

Bij ieder bodemonderzoek wordt gestreefd naar een optimale representativiteit. Het onderzoek is echter gebaseerd op het verrichten van een beperkt aantal boringen tot een beperkte diepte. Daardoor blijft het mogelijk dat lokaal archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn, die tijdens het onderzoek niet naar voren zijn gekomen. Bovendien laten bepaalde archeologische resten, zoals grafvelden, zich lastig ontdekken met behulp van grondboringen.

ArcheoMedia BV acht zich niet aansprakelijk voor de eventueel uit de bovengenoemde afwijkingen voortvloeiende schade of gevolgen.

BIJLAGE 1

Ligging onderzoekslocatie binnen Gouda

108.725

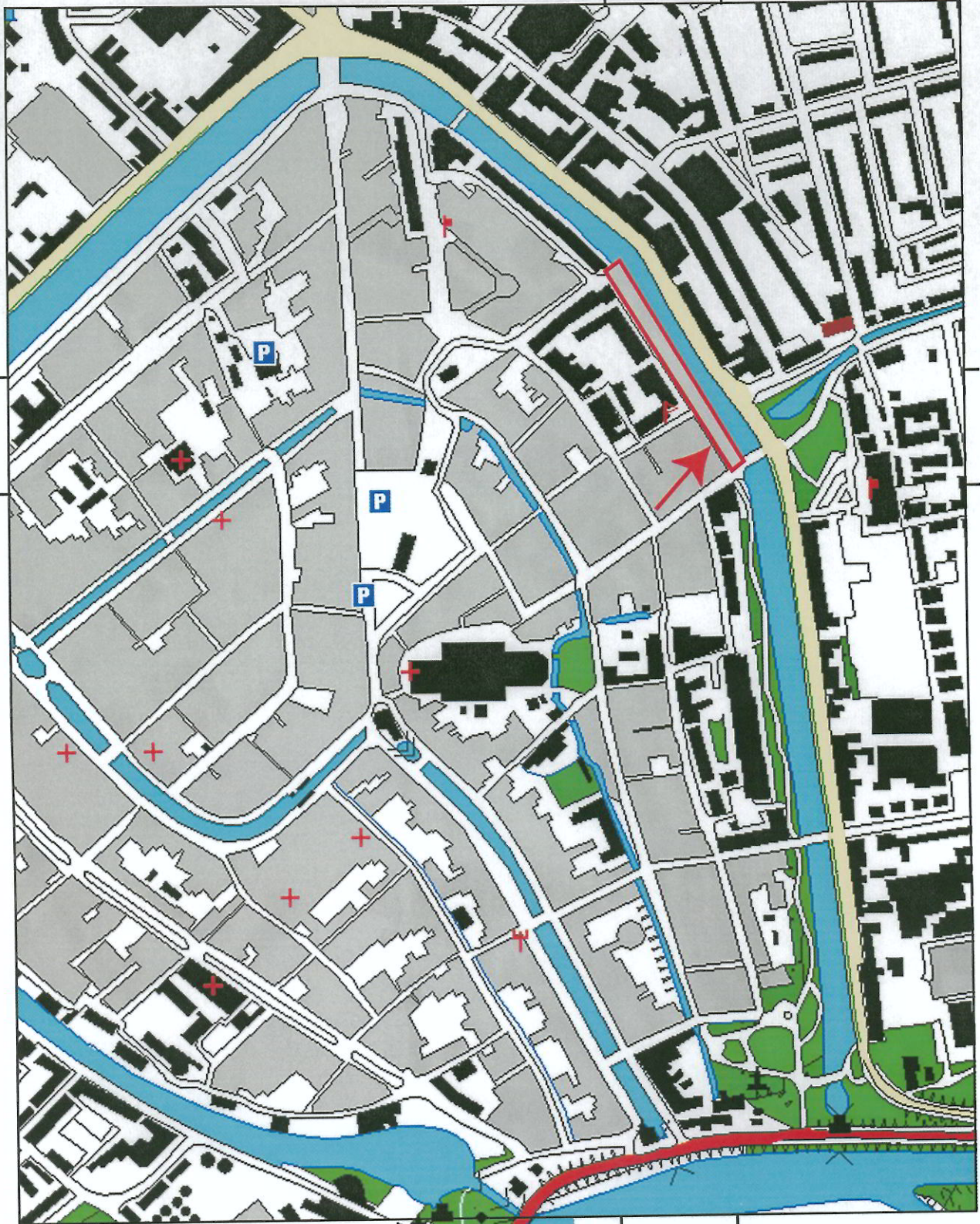
108.825

447.400

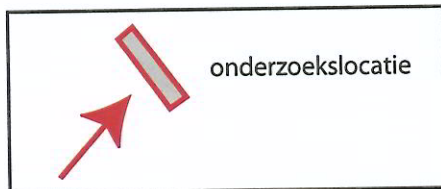
447.300

447.400

447.300

legenda

108.725

108.825

0 METER

250

Gouda, Houtmansgracht

OPDRACHT: A03-582-Z

ONDERZOEKSLOCATIE

DATUM : Januari 2004

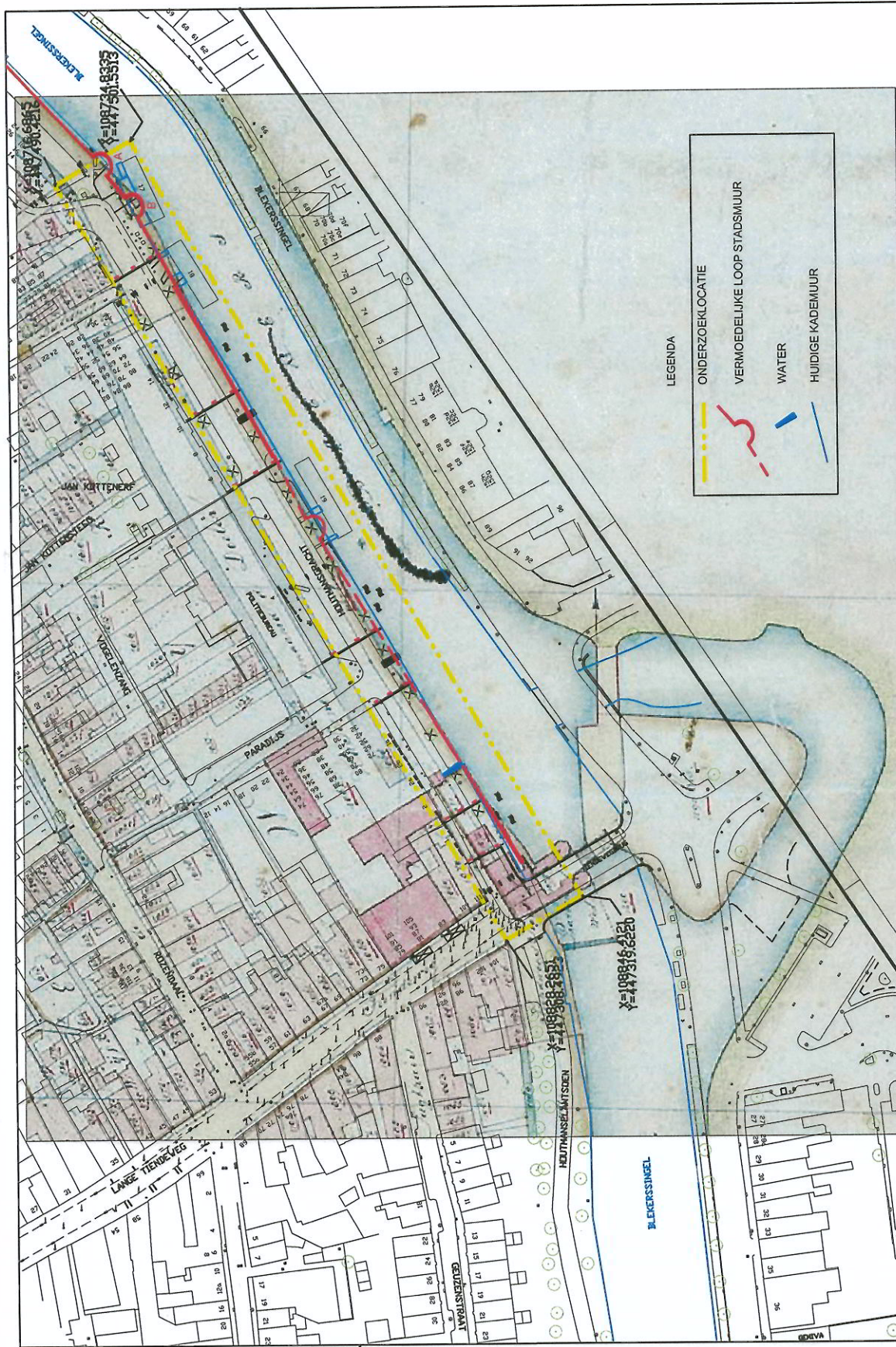
SCHAAL : 1: 5.000

BIJLAGE : 1

ArcheoMedia

BIJLAGE 2

Projectie kadastrale kaarten (1832 op 2004)

LEGENDA

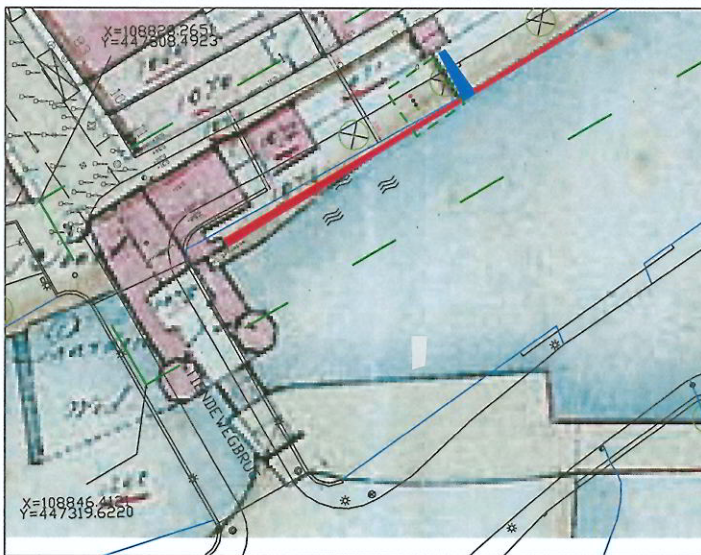
- ONDERZOEKLOCATIE
- VERMOEDELIJKE LOOP STADSMUUR
- WATER
- HUIDIGE KADEMUUR

OPDRACHT: A03-582-Z	GOUDA HOUTMANSGRACHT
DATUM : jan. 2004	KADASTRALE KAART 2004 GEPROJECTEERD OP: KADASTRALE KAART 1832
SCHAAL : 1 : 1000 (A3)	
BIJLAGE : 2	Geleidend door: R.S. DUIN

BIJLAGE 2 a,b,c
Details van de projectie
van kadastrale kaarten
(1832 op 2004)

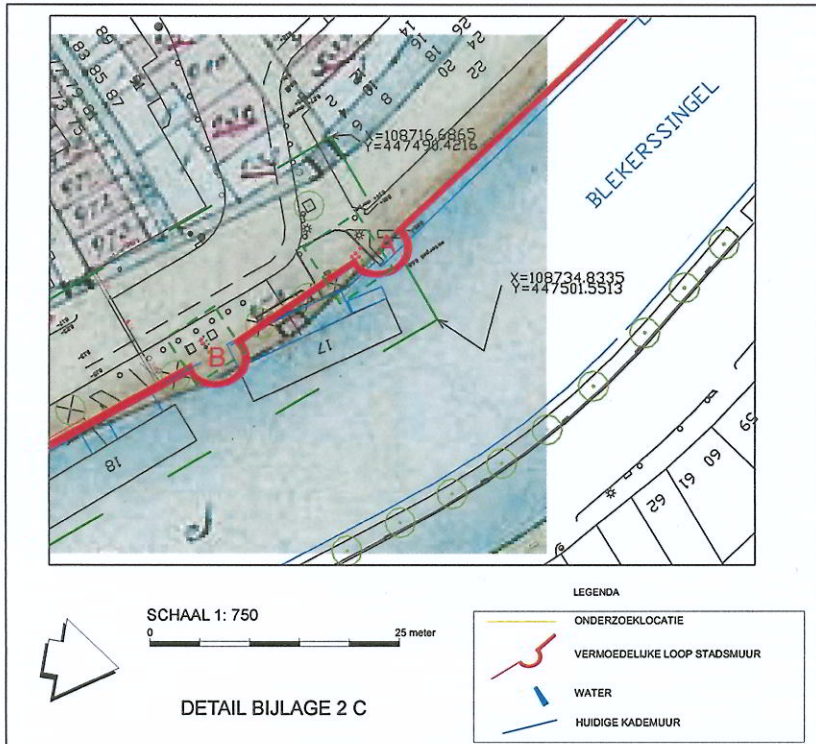
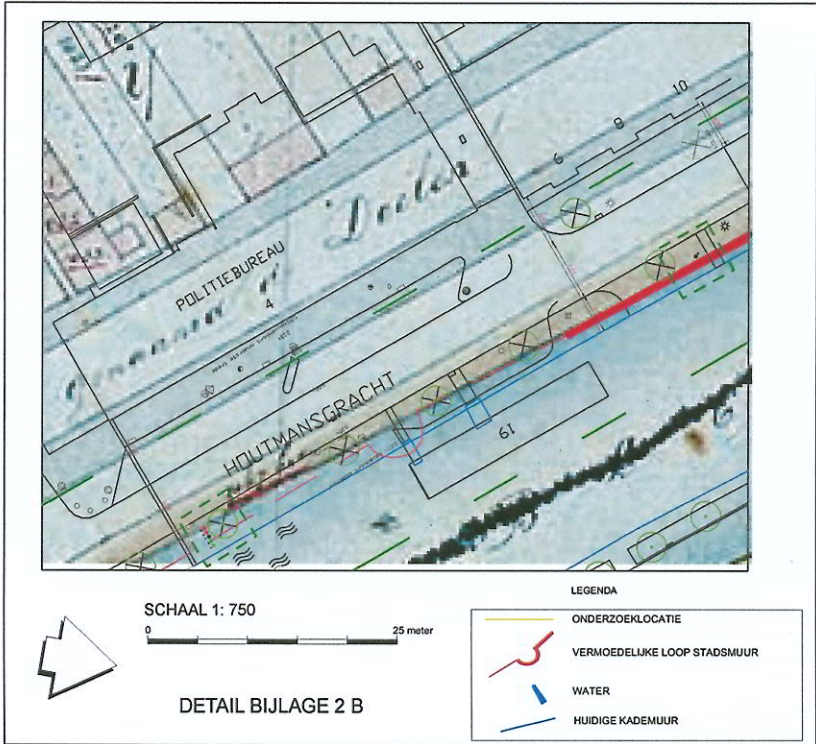
SCHAAL 1: 750

DETAIL BIJLAGE 2 A

LEGENDA

	ONDERZOEKLOCATIE
	VERMOEDELijke LOOP STADSMUUR
	WATER
	HUDIGE KADEMUUR

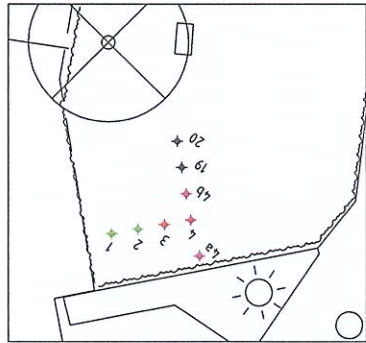

BIJLAGE 3

Detailtekening onderzoekslocatie met boorpunten

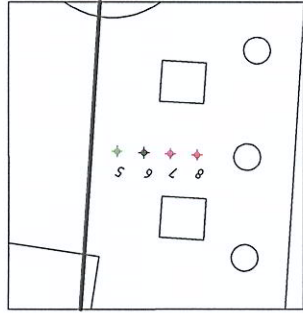
INZET RAAIEN: SCHAAL: 1: 100 (A3)

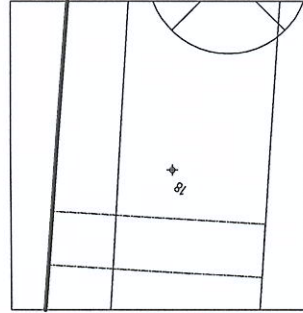
RAAI 1

X=108734,8335
Y=447501,5513

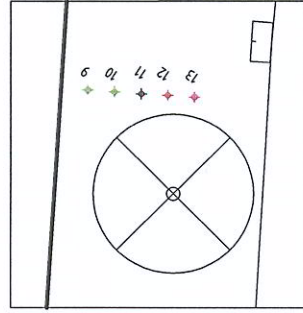
X=108716,6865
Y=447490,4216

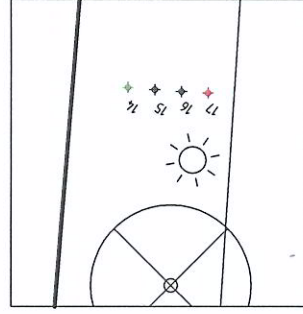
RAAI 2

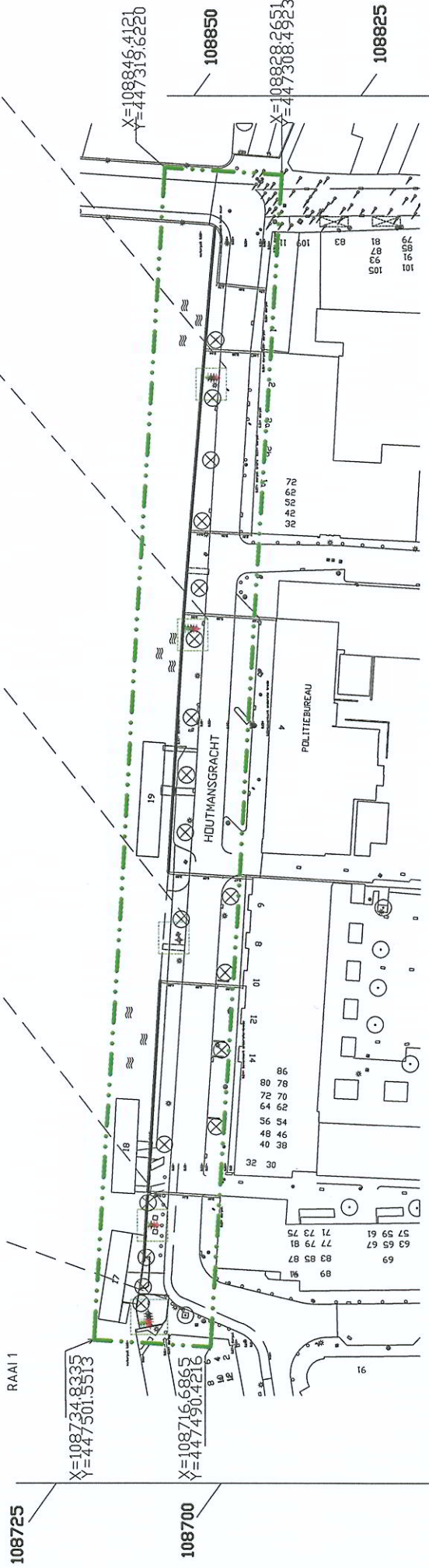
LOSSB BORING

RAAI 3

RAAI 4

447300

447400

LEGENDA

- ONDRZOKLOCATIE
- ⊕ BOORPUNT: GESTUIT OP HUIDIGE KADDEBUUR
- ⊕ BOORPUNT: GESTUIT OP PUIN / HUURWERK
- ⊕ BOORPUNT: 2 TOT 4, NETER, DIEP

Gouda, Houtmansgracht

BOORPUNTEN

OPDRACHT: A03-582-Z

DATUM : jan. 2004

SCHAAL : 1: 100 & 750 (A3)

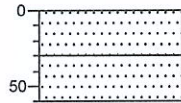
BIJLAGE : 3

ArcheoMedia

BIJLAGE 4

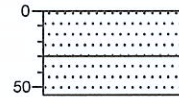
Boorstaten

Boring: 001

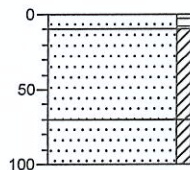
Zand, zeer fijn, bruin
 Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 002

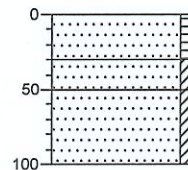
Zand, zeer fijn, bruin
 Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 003

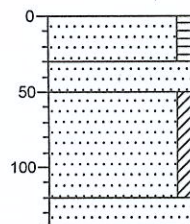
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, beige
 ▲ Zand, zeer fijn, zwak kleiig, zwak baksteenhoudend, grijs, gestuit

Boring: 004

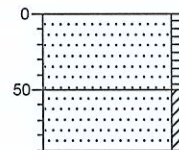
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, beige
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, blauwgrijs, gestuit

Boring: 004A

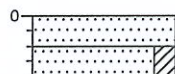
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 Zand, zeer fijn, beige
 Zand, zeer fijn, zwak kleiig, matig puinhoudend, grijs
 ▲ Zand, uiterst baksteenhoudend, lichtgrijs-rood, M7, roze baksteen, muurwerk

Boring: 004B

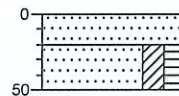
Zand, zeer fijn, zwak humeus, bruin
 ▲ Zand, zeer fijn, zwak kleiig, zwak puinhoudend, grijs, gestuit

Boring: 005

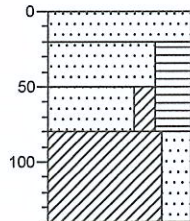
▲ Zand, matig wortelhoudend, zwak grindhoudend, bruin
 Zand, matig kleiig, gestuit

Boring: 006

▲ Zand, matig wortelhoudend, zwak grindhoudend, bruin
 Zand, matig kleiig, matig humeus, gestuit plastic buis

Boring: 007

- Zand, matig wortelhoudend, bruin

- ▲ Zand, uiterst humeus, zwak baksteenhoudend, donkergrijs-zwart, M1

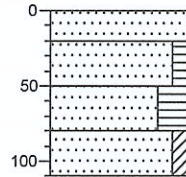

- ▲ Zand, matig kleiïg, uiterst humeus, matig baksteenhoudend, zwak aardewerkhoudend, donkergrijs, M2

- ▲ Klei, sterk zandig, matig baksteenhoudend, grijs-bruingrijs, mortel M3 gestuit

Boring: 008

- Zand, bruingeel

- ▲ Zand, matig humeus, matig baksteenhoudend, donkergrijs-roodgrijs, M4

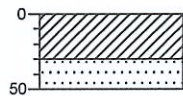

- ▲ Zand, uiterst humeus, zwak baksteenhoudend, zwart, gele baksteen, M5

- ▲ Zand, matig kleiïg, zwak baksteenhoudend, grijs-bruingrijs, M6, gestuit

Boring: 009

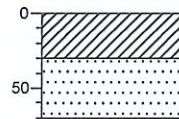

- Klei, sterk teelaardehoudend, donkerbruin-zwart

- Zand, grijs, gestuit

Boring: 010

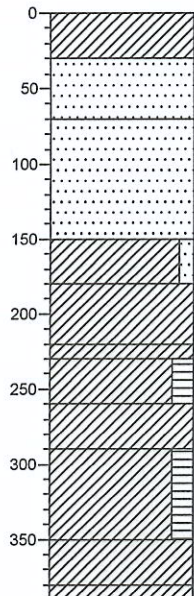

- Klei, matig teelaardehoudend, donkerbruin

- Zand, gestuit

Boring: 011

- Klei, matig teelaardehoudend, donkerbruin

- Zand

- Zand, grijs-donkergrijs

- Klei, zwak zandig, grijs-bruingrijs, M8

- ▲ Klei, matig veenhoudend, zwak baksteenhoudend, grijs-bruingrijs

---

- ▲ Klei, uiterst houthoudend, bruin, M9, Hout

- ▲ Klei, matig humeus, matig veenhoudend, grijs-bruingrijs, M10, bot lei, monster

---

- ▲ Klei, zwak schelphoudend, matig houthoudend, grijs

- ▲ Klei, matig humeus, matig veenhoudend, matig houtschoolhoudend, donkergrijs-grijs, M11

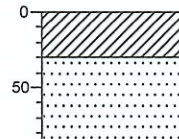

- ▲ Klei, matig houthoudend, matig veenhoudend, grijs-bruingrijs, M12

- ▲ Klei, zwak veenhoudend, grijs-lichtbruin

Boring: 012

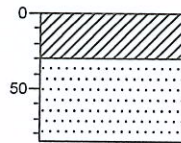

- Klei, matig teelaardehoudend, bruin

- Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

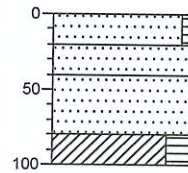
Boring: 013

Klei, matig teelaardehoudend, bruin

Zand, zeer fijn, grijs, gestuit

Boring: 014

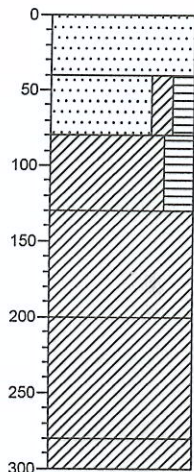
Zand, zwak humeus, bruin

Zand, geel

Zand, grijs

▲ Klei, sterk humeus, zwak puinhoudend, donkergrijs, gestuit 1 m uit kade

Boring: 015

Zand, geel

Zand, matig kleiig, matig humeus, donkergrijs

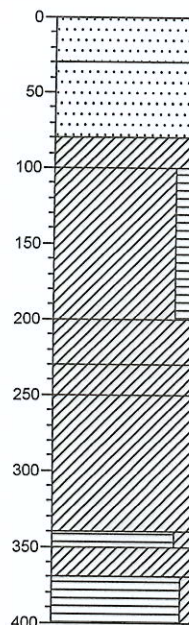
▲ Klei, sterk humeus, matig baksteenhoudend, donkergrijs

Klei, zwak baksteenhoudend, zwak houthoudend, grijs

▲ Klei, matig veenhoudend, matig houthoudend, zwak baksteenhoudend, grijs-groengrijs, m13

Klei, matig veenhoudend, grijs-bruin

Boring: 016

Zand, geel

Zand, grijs

Klei, donkergrijs-zwart

Klei, matig humeus, grijs-donkergrijs, m14

▲ Klei, zwak baksteenhoudend, grijs

Klei, matig veenhoudend, bruingrijs

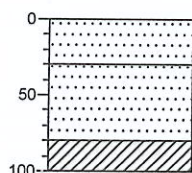
Klei, matig veenhoudend, bruingrijs

▲ Veen, matig kleiig, zwak houthoudend, bruin

▲ Klei, zwak veenhoudend, grijs-bruingrijs

Veen, zwak kleiig, matig houthoudend, bruin

Boring: 017

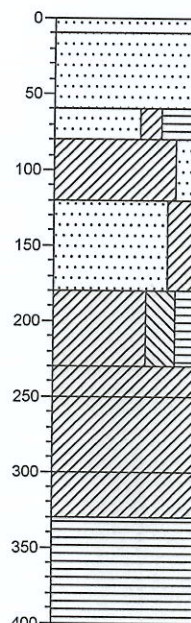

Zand, geel

Zand, grijs

Klei, donkergrijs-zwart, gestuit

Boring: 018

Zand, geel, 2m uit kade

Zand, donkergrijs

▲ Zand, matig kleiig, uiterst humeus, matig baksteenhoudend, donkergrijs-zwart

▲ Klei, matig zandig, zwak baksteenhoudend, donkergrijs

▲ Zand, sterk kleiig, matig baksteenhoudend, grijs-lichtgrijs, + mortel, m15

▲ Klei, sterk siltig, matig humeus, zwak baksteenhoudend, grijs-donkergrijs

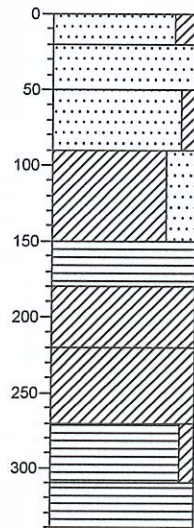
▲ Klei, sterk veenhoudend, zwak baksteenhoudend, bruin, rode baksteenspikkels

Klei, sterk veenhoudend, lichtgrijs-bruin, lagen klei veen

Klei, lichtgrijs

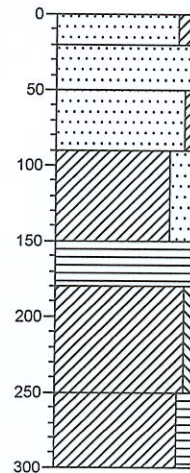
▲ Veen, zwak rietrestenhoudend, zwak houthoudend, bruin

Boring: 019

0 - 10	Zand, matig kleiig, bruin
10 - 25	Zand, geel
25 - 50	Zand, zwak kleiig, grijs, rood aw
50 - 100	Klei, sterk zandig, matig baksteenhoudend, grijs-donkergrijs
100 - 120	Veen, grijsbruin, mest, m16
120 - 150	Klei, lichtgrijs-grijs
150 - 200	Klei, uiterst houthoudend, bruin, volledig hout staand, m17
200 - 220	Veen, zwak kleiig, matig baksteenhoudend, bruin, m18
220 - 240	Veen, zwak houthoudend, bruin
240 - 300	gestuit op steen oid

Boring: 020

0 - 10	Zand, matig kleiig, bruin
10 - 25	Zand, geel
25 - 50	Zand, zwak kleiig, grijs, rood aw
50 - 100	Klei, sterk zandig, matig baksteenhoudend, grijs-donkergrijs
100 - 120	Veen, grijsbruin, mest?, m19
120 - 150	Klei, zwak siltig, grijs, m20
150 - 200	Klei, matig humeus, matig veenhoudend, m20
200 - 300	gestuit op steen oid

BIJLAGE 5

Bronnen betreffende de stadsmuur

Uit: Rollin Coucerque en Meerkamp van Embden, p. 58 en 86

**VESTEN TUSSCHEN TYENDEWECHS- ENDE CLEYWECHSPOORT
5 SEPTEMBER 1414**

Wy schoud, borghermeysters, scepene ende raed der stede van der Goude doen cond allen luden, dat wy verpachthebben van der stede wegen by goeduncken van der vroescap van der stede voorsz. Everaerd Claesz. Die vesten, op te spinnen, dierre leyt tusschen des Thiendewechs poorthuus ende des Cleywechs poorthuus ende dat ervekijn an den Thiendeweck, daer hy een huuskijn op gheset heeft naest den poorthuse westwaerts, twalef jaer lanc durende na Onser Vrouwendage te lichtmisse naestcomende, tsjaers om twintich scellinge Hollants buerzegelt, te betalen alle jaer deen helft op den Meydach ende dander helft op Alreheyligendach mit ghelde of mit panden, alse recht is. Voert zijnt voorwaerden, dat Everaerd voorsz. doen timmeren mach een loodze beneden op die vesten, vijffhien roedvoeten van der muer ende niet naerre der muer. Ende die vesten boven an die muer mach hy bruken zonder timmeringe, zijne touw op te slaen ende gaern op te spinnen so wanneer dats die stede gheen doen en heeft, ende nyement anders te verpachten binnen desen jaeren, dan te houden tot haers selfs behoef. Voort waer dat zake, dat der stede last opquame binnen desen jaren, so mochten zy sulke timmeringe als er Everaerd op ghetimmert hadde, bruken ende bezyghen tot horen wille, onverseyt van Everaerd voorsz. ende als die stede weder in rusten waer, so soude Everaerd voorsz. zijn vesten weder aenvaen ende bruken in allen manieren ende vorwaerden als zijn brief inhoudt, alle dinc zonder argelist. In kennisse der waerheyt so hebben wy scoudt, borghermeysters, scepene ende raed voornoemt onser stede zegel hieran ghehangen. Ghegeven opten vijften dach in Septembris int jaer ons Heren MCCC ende veerthien.

**HET STENEN HARKIER TEYNDEN DE VOGHELESANGH AEN DE STEDEVESTEN NAEST
DE CLEYWECHSPOORT VERPACHT TEN EEUWIGEN DAGEN
25 NOVEMBER 1418**

Scoud, burgermeesters, scepene ende rade der stede van der Goude doen cond allen luden, dat wy by rade ende consente onser vroescap van der stede wegen verpacht hebben Gerijdt Mathijssoen tot enen ewigen pacht dat stenen harkier teynden der Vogelenzanck an der stede vesten naist der Cleywegs poirthuus, zuutoistwaerts, mit voirwaerden, dat Gerijdt voorsz. dat stenen harckier besichgen, gebruuken ende een windmolen dairop timmeren sal tot sinen oirbair ende profijdt, des die vlogelen van der windmolen boven der stede muyer gaen sullen. Voirt so sullen diegene die de lindbaen an der stede vesten aldair hebben of hiernamels vercrigen mogen, niet bepoten noch doen bepoten also dat die molen aldair by bescadicht of hair wind benoemen worde. Ende hiervoir sel hy jaerlix der stede geven twintich sc. Hollans buersegelts te betalen alle jaire op Sinte Katherinendach mit gelde of mit panden alse recht is van der stede goed. Ende dit voorsz. stenen harckier sel Gerijdt voirs. houden in rake, in dake ende beneden scoeyen onder der scepen scouwe op sinen cost. Voirt sijnt voirwaerden, wair dat sake, dat die stede enige last opquamen van oirloge of van anderen saken, so mach die stede voorsz. dat voorsz. harckier besichgen ende gebruuken ende dairop waken, onverseyt van Gerijdt of yement anders, sonder arch of list. In kennesse der wairheyt bezegelt mit onder stede zegel hieraen gehangen.

Gegeven op Sinte Katherinendach int jair ons Heren MCCCC ende XVIII.

BIJLAGE 6

Vondsten- en monsterlijst

BIJLAGE 7

Programma van Eisen

Programma van Eisen bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek Houtmansgracht

Administratieve gegevens

Datum; 01-12-2003

Opdrachtgever; Gemeente Gouda

Aanvrager; Gemeente Gouda

Uitvoerder;

Bevoegd gezag; Gemeente Gouda

Deskundige namens bevoegd gezag; Dhr. drs. Maarten Groenendijk, gemeentelijk archeoloog Gouda

Beheer en plaats documentatie; Archeologisch depot Gouda

Landelijk registratienummer;

Waardering terrein; ABK; archeologisch hoogwaardig. CHS; zeer hoge kans op archeologische sporen.

Locatie; Houtmansgracht te Gouda

Kaartblad; 38 A

Hoekcoördinaten;

- 108734,83/447501,55

- 108716,69/447490,42

- 108846,41/447319,62

- 108828,27/447308,49

Aanleiding onderzoek

De op de locatie aanwezige kademuur moet vervangen worden. Hiervoor zal ook naast de bestaande kademuur gegraven worden.

Waardering locatie

Op de Archeologische Basiskaart van Gouda is de locatie aangemerkt als hoogwaardig. Dat betekent dat er een archeologievergunning nodig is voordat er gegraven mag worden. Op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zuid-Holland staat het gebied aangegeven als terrein met "zeer hoge kans op archeologische sporen".

Omschrijving geplande ingreep

Over een lengte van 200 meter zal de huidige kademuur vervangen worden door een nieuwe. Hiervoor zal aan de gracht-kant een damwand worden geslagen, waarna een werktracé uitgegraven wordt aan de binnenkant van de kademuur. De nieuwe kademuur zal op dezelfde plek komen als de huidige muur. In totaal zal een strook tot 2,5 meter vanaf het water uitgegraven worden tot een diepte van maximaal 1.70 m –NAP, waarbij het gracht- en grondwatervniveau rond de 0.70 m –NAP ligt.

Resultaten bureauonderzoek

Een Bureauonderzoek, uitgevoerd door de toenmalige gemeentelijk archeoloog Ruurd Kok heeft uitgewezen dat op de locatie de oude stadsmuur van Gouda te verwachten is. Dat is voornamelijk op basis van oud kaartmateriaal geconcludeerd. Dat kaartmateriaal is echter niet nauwkeurig genoeg om te kunnen bepalen of de stadsmuur precies onder de bestaande kademuur ligt of een paar meter links of rechts ervan. De oude, nu nog aanwezige, kademuur is onderheid met houten palen. Daaruit kan opgemaakt worden dat de kademuur waarschijnlijk niet precies boven de oude stadsmuur is aangelegd. Dat zou teveel aanlegproblemen hebben opgeleverd. De stadsmuur zal vermoedelijk dus aan de binnenkant van de kademuur gezocht moeten worden.

De ontwikkelaar heeft aangegeven de stadsmuur indien mogelijk in situ te willen behouden. Het huidige uitvoeringsplan kan eventueel aangepast worden wanneer er nog resten aanwezig zijn. De nieuwe kademuur komt op dezelfde plaats als de oude, dus zal op zichzelf niet verstorend zijn. Het uit te graven werkgebied kan wel de ondergrond verstoren, maar de diepte daarvan kan dus aangepast worden. Daarvoor is wel eerst informatie nodig over de exacte locatie van eventuele resten van de stadsmuur.

Onderzoeksmethode

In eerste instantie zal een bureauonderzoek uitgevoerd moeten worden naar het oude kaartmateriaal dat beschikbaar is. Het belangrijkste doel van dat onderzoek zal zijn om de stadsmuur zoals die is afgebeeld te projecteren op de huidige kaart, en dat te doen voor alle verschillende kaarten. Vervolgens kan aan de hand van die projecties worden bepaald waar de restanten van de stadsmuur vermoedelijk liggen. Deze

verwachting moet vervolgens door middel van boringen in het veld worden getoetst. De boringen moeten dan op 3 verschillende plaatsen, haaks op het tracé, kort op elkaar worden gezet (ca. 40cm), zodat zeker is dat de stadsmuur niet gemist kan zijn als deze zich binnen dat tracé bevindt. Voor de offerte kan uitgegaan worden van in totaal 20 boringen, tot een diepte van 1,5 á 2 meter beneden maaiveld.

Als boringen niet voldoende informatie opleveren, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van veel recent puin, zal op 2 plaatsen een klein proefsleufje aangelegd moeten worden. De offerteaanvraag betreft in dit geval in eerste instantie het bureauonderzoek en het booronderzoek. Daarnaast wordt alvast een offerte voor een proefsleuven-onderzoek gevraagd, voor het geval dat nodig is. Voor die offerte kan uitgegaan worden van 2 proefsleuven van ongeveer 3 bij 1 bij 1,5 meter. Indien beschikbaar ook graag een standaardprijs per m³ aangeven.

Onderzoeksvragen

Het bureauonderzoek dient gericht te zijn op de volgende vragen;

- Hoe verhoudt de locatie van de stadsmuur op de oude kaarten van Gouda zich met de huidige situatie?
- Is er informatie te vinden over eventuele sloop van de stadsmuur?

Op basis van de bovenstaande resultaten kan een kaart worden opgesteld waarbij de locatie van de oude stadsmuur geprojecteerd wordt op de huidige situatie. Met behulp van een inventariserend booronderzoek kan vervolgens getest worden of de muur zich daar in het veld ook daadwerkelijk bevindt.

Het inventariserend booronderzoek en eventueel het proefsleuvenonderzoek dient gericht te zijn op de volgende vragen;

- Vaststellen van de aan- of afwezigheid van restanten van de oude stadsmuur binnen het plangebied Houtmansgracht. Indien sporen van de stadsmuur worden aangetoond, dan dient verder te worden vastgesteld:

- ligging, begrenzing, diepte en oriëntatie
- datering
- conservering

Uitwerking en rapportage

De resultaten van het onderzoek dienen in een analogo conceptrapport aangeleverd te worden bij het bevoegd gezag, zijnde de gemeente Gouda. Dit conceptrapport moet binnen een nog nader af te spreken termijn afgerond zijn. Hetzelfde geldt ook voor de uiteindelijke standaardrapportage. De uiteindelijke rapportage dient zowel analogo als digitaal aangeleverd te worden. Het aantal eindrapportages hangt af van de wens van de opdrachtgever, de gemeente Gouda zou graag 2 rapporten ontvangen. Voorafgaand aan het project zal met de uitvoerder besproken worden wat een redelijke opleveringstermijn is. In specifieke gevallen kan het noodzakelijk zijn om al eerder informatie ter beschikking te stellen, bijvoorbeeld voor het reconstrueren of integreren van archeologische restanten in het bouwplan.

Wanneer zonder geldige reden afgeweken wordt van de opleveringstermijn, zal dat nog nader te bepalen consequenties hebben.

De rapportage van het onderzoek dient minimaal de volgende onderdelen te bevatten:

- resultaten bureauonderzoek
- aanleiding en vraagstelling voor het onderzoek
- verantwoording van de onderzoeksmethode
- resultaten Inventariserend Veldonderzoek
  - bodemopbouw
  - archeologische sporen
  - interpretatie
  - conclusie betreffende de juistheid van het uit het Bureauonderzoek ontstane verwachtingskaartje met daarop de vermoedelijke ligging van de stadsmuur. Wanneer de kaart en de situatie in het veld niet overeenkomen, met name betreffende de ligging en oriëntatie van de stadsmuur, dient aangegeven te worden waar dat aan zou kunnen liggen. Dat heeft als doel om in de toekomst de resultaten van een dergelijk bureauonderzoek op waarde te kunnen schatten en indien nodig het bureauonderzoek te verfijnen.
  - conclusie en aanbevelingen betreffende eventueel vervolgonderzoek

Kaartbijlage

- situatie van onderzoeksgebied met daarop aangegeven:

- ingemeten boorpunten
- ligging van eventuele profielen
- ligging van eventuele proefsleuven
- vermoedelijke ligging stadsmuur
- ligging van daadwerkelijk aangetoonde archeologische indicatoren

Uitgangspunten

- Het aanmelden, afmelden etc. van het project bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wordt gedaan door het opgravingsbedrijf. Voor een Inventariserend Veldonderzoek is een artikel 41-melding niet verplicht, maar de ROB stelt wel prijs op de resultaten van het onderzoek. Deze gegevens voor Archis (2) dienen door het opgravingsbedrijf verstrekt te worden.

- De Klic-melding wordt gedaan door het opgravingsbedrijf.

- De resultaten van het onderzoek dienen in een analogo conceptrapport aangeleverd te worden bij het bevoegd gezag, zijnde de gemeente Gouda. Dit conceptrapport moet binnen een nog nader af te spreken termijn afgerond zijn. Hetzelfde geldt ook voor de uiteindelijke standaardrapportage. De uiteindelijke rapportage dient zowel analogo (2x) als digitaal aangeleverd te worden. Voorafgaand aan het project zal met de uitvoerder besproken worden wat een redelijke opleveringstermijn is. In specifieke gevallen kan het noodzakelijk zijn om al eerder informatie ter beschikking te stellen, bijvoorbeeld voor het reconstrueren of integreren van archeologische restanten in het bouwplan of voor het aanpassen van de uitvoeringsdiepte. Wanneer zonder geldige reden afgeweken wordt van de opleveringstermijn, zal dat nog nader te bepalen consequenties hebben.

- Na afronding van het onderzoek dienen de vondsten, tekeningen en foto's gedeponeed te worden in het Archeologische Depot Gouda. Voor het vondstmateriaal geldt dat dit in standaard ROB-dozen moet worden verpakt. Tekeningen dienen gedigitaliseerd te worden in Microstation versie 7 of in een converteerbaar systeem.

- De werkzaamheden in het veld en de uitwerking achteraf dienen conform de KNA uitgevoerd te worden. Wanneer dat in de praktijk om bepaalde redenen niet mogelijk is, dient eerst overleg gepleegd te worden met het bevoegd gezag.

- Na uitvoering van het bureauonderzoek zal er overleg plaatsvinden met het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Gouda, over de verder te volgen stappen.

De offerte

De offerte moet in ieder geval bevatten;

- een berekening van de kosten van het bureauonderzoek
- een berekening van de kosten van een inventariserend booronderzoek, uitgaande van ca. 20 boringen, tot een diepte van 1,5 á 2 meter beneden maaiveld.
- een berekening van de kosten van een proefsleuvenonderzoek, uitgaande van 2 proefsleuven van ongeveer 3 bij 1 bij 1,5 meter. Indien beschikbaar ook een standaardprijs per m3 aangeven.
- een inschatting van de benodigde uitvoertijd
- een inschatting van de benodigde uitwerkingstijd

Er zal bij drie verschillende gecertificeerde bedrijven een offerteaanvraag worden gedaan. Wanneer de offertes inhoudelijk voldoende zijn, zal de keuze voor het uitvoerende bedrijf worden gemaakt door de opdrachtgever, zijnde de gemeente Gouda.

Voor vragen en/of opmerkingen kunt u contact opnemen met de gemeentelijk archeoloog van Gouda;

Dhr. drs. Maarten Groenendijk
 0182-588392
 06-48135664
 Antwerpseweg 5
 Postbus 1086
 2800 BB Gouda
 Mail:maarten.groenendijk@gouda.nl

Literatuur

- Joan Blaeu 1648, *Toonneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden*, Amsterdam (facsimile uitgave Amsterdam, L. van Leer, 1966)
- Braun, G. en F. Hogenberg, *Kaart van Gouda, gedateerd 1585, is gepubliceerd in 1588.*
- Wim Denslagen 2001, *Gouda, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst.*
- Gemeente Gouda 2003, *Archeologische Basiskaart Gouda*
- Gemeente Gouda 2003, *Inventarisatie van archeologische, historische en geologische informatie; Toelichting bij de Archeologische Basiskaart Gouda*
- Habermehl, N.D.B. en R. Wybrands 2002, *Kadastrale Atlas Zuid-Holland, Gouda 1832*
- Koeman, C. en J.C. Visser 1992, *De Stadsplattegronden van Jacob van Deventer*

BIJLAGE 8

Betrouwbaarheid van archeologisch booronderzoek

Het onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en richtlijnen, zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie van het College voor de Archeologische Kwaliteit (2001).

Bij ieder bodemonderzoek wordt gestreefd naar een optimale representativiteit. Het onderzoek is echter gebaseerd op het verrichten van een beperkt aantal boringen tot een beperkte diepte. Daardoor blijft het mogelijk dat lokaal archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn, die tijdens het onderzoek niet naar voren zijn gekomen. Bovendien laten bepaalde archeologische resten, zoals grafvelden, zich lastig ontdekken met behulp van grondboringen.

ArcheoMedia BV acht zich niet aansprakelijk voor de eventueel uit de bovengenoemde afwijkingen voortvloeiende schade of gevolgen.